

**NÅGRA FRIVILLIGA ÖVERSÄTTNINGSBYTEN
I ANNA-LEENA HÄRKÖNENS "HÄRÄNTAPPOASE" OCH
DESS SVENSKA ÖVERSÄTTNING "TJURDÖDARVAPNET"**

Pro gradu-avhandling
Institutionen för nordiska språk
vid Jyväskylä universitet
Höstterminen 1999

Maija Leppäniemi

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Leppäniemi Maija	
Titel Några frivilliga översättningsbyten i Anna-Leena Härkönen's "Häräntappoose" och dess svenska översättning "Tjurödärvapnet"	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig <u>höstterminen 1999</u>	Antalet sidor 75
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med undersökningen är att redogöra för fem typer av frivilliga översättningsbyten och deras förekomster i en finsk roman som är översatt till svenska. Dessa byten är tillägg, bortfall, numerusbyten, stavningsbyten och namnbyten. Jag undersöker också vilka slags följder förändringarna har för innehållet i materialet. Ytterligare vill jag hitta eventuella förklaringar till förekomster av dessa byten. Med frivilliga översättningsbyten avser man förändringar vid översättning som inte primärt beror på strukturella skillnader mellan de aktuella språken utan på andra orsaker t.ex. att översättaren velat beakta mottagarna.</p> <p>Undersökningsmaterialet består av hälften av romanen "Häräntappoose" av Anna-Leena Härkönen och hälften av dess svenska översättning "Tjurödärvapnet". Översättaren är Antti Jalava. Frivilliga översättningsbyten granskas huvudsakligen ur den kvalitativa synpunkten. Metoden är deskriptiv vilket innebär att översättningsbyten beskrivs och förklaras med hjälp av exempel ur materialet. Dels är metoden kvantitativ då jag anger numeriska resultat när jag anser det vara relevant för beskrivningen av företeelserna.</p> <p>I teoridelen behandlas översättningsvetenskap allmänt och framför allt översättningsbyten: både obligatoriska och frivilliga. Som huvudkälla använder jag Paula Huhtalas avhandling (1995) som dels baserar sig på Catfords (1965) motsvarande teori.</p> <p>Resultaten visar att de vanligaste frivilliga översättningsbytena i mitt material är bortfall (53,3 %) och därefter tillägg (33,1 %) medan de tre andra översättningsbytena är klart ovanligare: namnbyten 7,4 %, numerusbyten 4,6 % och stavningsbyten 1,6 %. Detta kan bero på att tillägg och bortfall är lätta att göra. Genom tillägg kan man ofta tydliggöra oklara saker och genom bortfall kan man utelämma onödiga element. Av resultaten framgår att det fanns endast en undergrupp av stavningsbyten som inte hade några belägg i materialet. Det gällde fall där det kunde ha förekommit variation i hur författaren och översättaren skrivit tal, dvs. den ena med siffror och den andra med bokstäver. Slutsatsen av detta är att översättaren i detta hänseende har följt originaltexten mycket noggrant. Beträffande innehållsförändringar kan man konstatera att innehållet vanligen kvarstår trots att översättaren använt frivilliga översättningsbyten. I mitt material var de vanligaste orsakerna till förekomster av de frivilliga översättningsbytena följande: helheten i texten, texten blir klarare, onödiga element, mottagaren beaktas, slarv, översättningen låter mera genuin, stilistiska hjälpmedel och omöjligt att veta.</p>	
Uppslagsord översättningsvetenskap, översättningsbyten, frivilliga översättningsbyten	
Bibliotek/Förvaringsplats	Aallon kirjasto
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
2 OM ÖVERSÄTTNINGSVETENSKAP	3
2.1 Allmänt	3
2.2 Översättningens syfte	4
2.3 Översättningskategorier	6
2.4 Översättbarhet	7
3 EKVIVALENS OCH ÖVERSÄTTNINGSMOTSVARIGHET	8
4 ÖVERSÄTTNINGSPROCESS	10
4.1 Analys	11
4.2 Överföring	11
4.3 Bearbetning	12
5 ÖVERSÄTTNINGSBYTEN	13
5.1 Allmänt	13
5.2 Obligatoriska översättningsbyten	13
5.2.1 Nivåbyten	14
5.2.2 Kategoribyten	15
5.3 Frivilliga översättningsbyten	17
5.3.1 Tillägg	18
5.3.2 Bortfall	20
5.3.3 Numerusbyten	22
5.3.4 Stavningsbyten	23
5.3.5 Namnbyten	25
6 OM FÖRFATTARINNAN OCH HENNES PRODUKTION	27
7 MATERIAL OCH METOD	29

8 FRIVILLIGA ÖVERSÄTTNINGSBYTEN I MATERIALET	31
8.1 Allmänt	31
8.2 Bortfall	31
8.3 Tillägg	41
8.4 Namnbyten	48
8.5 Numerusbyten	56
8.6 Stavningsbyten	60
8.7 Osäkra fall	66
8.7.1 Numerusbyten	67
8.7.2 Stavningsbyten	67
9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	69
LITTERATUR	73

1 INLEDNING

Just nu lever vi ett samhälle som rent av vimlar av översättningar. Teve, radio, tidningar, litteratur, livsmedelsförpackningar, bruksanvisningar, osv. är endast några exempel på fall där man kan stöta på texter som är översatta från andra språk. Också vi själva blir då och då tvungna att översätta texter av varierande slag. Därför är det så viktigt att man studerar översättning på bred front. Genom att kännedom om översättning som ett omfattande begrepp ökar förstår vi allt bättre de lösningar som en översättare gör i sitt arbete.

Att översätta är inte så enkelt som man som lekman kunde tro. Ofta är det så att översättaren av en eller annan anledning är tvungen att t.ex. utelämna några textbitar från sin text jämfört med originalet. Han kan emellertid på ett annat ställe tillägga sedan något annat textmaterial. Balansen i översättningen utgörs av motsatserna som tillägg och bortfall och deras ömsesidiga användning. När kunskapen om dessa och andra till översättarnas arbete hörande saker når allt flera människor respekteras översättarna troligen mycket mera än man gör i dag. Detta är en orsak till att jag valt översättning som mitt studieobjekt.

Syftet med min pro gradu-avhandling är att undersöka översättning och närmare bestämt fem frivilliga översättningsbyten som en översättare kan göra när han överför textmaterial från ett språk till ett annat. Dessa översättningsbyten är tillägg, bortfall, numerusbyten, stavningsbyten samt namnbyten. De är inte de enda frivilliga översättningsbytena som existerar utan det finns flera andra till. Orsaken till att jag valt just de här fem styckena är att det framgick i en tidigare undersökning av Paula Huhtala (1995) att bortfall och tillägg var de vanligaste frivilliga översättningsbytena i hennes material. Jag är intresserad av att veta om det förhåller sig på samma sätt i mitt material. De tre andra frivilliga översättningsbytena, dvs. numerusbyten, stavningsbyten och namnbyten, representerade några av de ovanligare bytena i Huhtalas undersökning. Jag ska ta reda på om de också är mycket ovanliga i mitt undersökningsmaterial.

Min avsikt är att få svar på bl.a. följande frågor: Vilka slags element översättaren lägger till eller utelämnar? Är det vanligare att ha singularis i källtexten och pluralis i översättningen eller omvänt? Hur är det med begynnelsebokstaven om det finns variation: en liten i originalet och en stor i översättningen eller omvänt? Hur originaltrogen är översättaren med tal: använder han samma form, dvs. en siffra eller bokstäver, som författaren har gjort? Vilketdera

alternativet är vanligare: en förkortning i källtexten och ett helt ord i översättningen eller omvänt? Vilka olika principer använder översättaren vid översättning av namn? Ytterligare vill jag redogöra för vilka slags följder förändringarna har för innehållet i det aktuella materialet. Min avsikt är inte att bedöma om översättningen är lyckad eller misslyckad utan jag vill bara jämföra originalet med dess översättning, söka efter de relevanta olikheterna, fundera på dem och hitta också eventuella förklaringar till varför översättaren behandlat texten som han nu har gjort.

Mitt undersökningsmaterial består av hälften av den populära ungdomsromanen *Häräntappoose* av Anna-Leena Härkönen och hälften av dess svenska översättning *Tjurödödarvapnet*. Jag har valt romanen för materialet eftersom jag har läst boken på finska och sett TV-versionen av den och tyckt om båda. Jag ville bekanta mig med översättningen av denna roman och se hur ordagrant eller icke-ordagrant översättaren översatt texten.

Jag granskar frivilliga översättningsbyten huvudsakligen ur den kvalitativa synpunkten. Metoden jag använder är deskriptiv. Det innebär att jag beskriver och förklarar frivilliga översättningsbyten med hjälp av exempel ur materialet utom i 5.3.4 där det talas om stavningsbyten och närmare bestämt dess undergrupp tal. Där har jag varit tvungen att hämta exemplet från en annan källa. Till en del är metoden kvantitativ. Jag anger numeriska resultat när jag anser det vara relevant för beskrivningen av olika företeelser. Enligt Jick (refererad i Holme & Solvang 1991: 93) är kombination av metoder nyttigt eftersom man kan på det sättet få en mera nyanserad och helhetsinriktad uppfattning av de fenomen man studerar. Genom att fenomenen studeras och analyseras ur olika synvinklar kan det också verka stimulerande för fortsatt teoriutveckling samt göra teorin mer fullständig.

I den teoretiska delen av min avhandling presenterar jag först översättningsvetenskap allmänt. Sedan tar jag upp två viktiga begrepp ekvivalens och översättningsmotsvarighet. Ytterligare beskriver jag ett sätt hur man kan granska översättningsprocessen och dess olika skeden. Därefter behandlar jag de centralaste begreppen i min pro gradu-avhandling: översättningsbyten, både obligatoriska och frivilliga. Sedan presenterar jag författaren Anna-Leena Härkönen som skrivit romanen *Häräntappoose*. I analysdelen jämför jag det finska originalet med dess svenska översättning och använder exempel ur materialet. Som huvudkälla har jag Paula Huhtalas avhandling (1995) som dels baserar sig på Catfords (1965) motsvarande

teori. Min hypotes är att bortfall är det vanligaste av de fem fivilliga översättningsbytena i mitt undersökningsmaterial därför att översättarna så ofta tenderar att hellre utelämnar än att tillägga textmaterial vid översättning.

2 OM ÖVERSÄTTNINGSVETENSKAP

2.1 Allmänt

Man kan påstå att översättning – först bara den muntliga, men sedan, som en följd av skrivkonsten, också den skriftliga – i praktiken är lika gammal som språket. Trots att översättningskonsten har mycket gamla anor är det först under de senaste årtiondena som själva översättningsprocessen och utgångstexterna har blivit föremål för teoretisk och vetenskaplig forskning, närmare sagt så sent som på 1950-talet. Som banbrytarna på området kan man framför allt nämna E. A. Nida, J.-P. Vinay, J. Darbelnet, J. C. Catford, G. Mounin, R. Lado och under de senaste åren särskilt W. Koller, W. Wilss, A. Neubert, K. Reiss samt P. Newmark. (Ingo 1991a: 9.)

Översättningsvetenskapen hör intimt ihop med språkvetenskapen. Det finns olika teorier och skolbildningar inom översättningsvetenskapen. Det svenska ordet översättningsvetenskap kan användas som en sammanfattande benämning på utforskning av översättning och översättningsteorier. Denna vetenskap kan delas in i teoretisk och tillämpad del och inom båda finns synkron och diakron forskning. Att man kan kalla något för vetenskap förutsätter det att forskningen är autonom. Översättningsvetenskapen är emellertid inte autonom i den bemärkelsen att den skulle ha egna forskningsmetoder utan den använder metoder från andra vetenskaper t.ex. från språkvetenskap, vilket är helt naturligt. Metoder från beteendevetenskaper behövs också eftersom översättning är mänsklig verksamhet och man är intresserad av hur översättaren beter sig. Översättningsvetenskapen behöver också metoder och kunskaper från t.ex. informationsteori, litteraturvetenskap, stilforskning, historieforskning och realia-kunskaper från olika specialområden. (Sorvali 1985: 10, 1991: 18-19.)

Översättningsvetenskap har också att göra med det konstnärliga när man översätter skönlitteratur. I det fallet skulle man kunna tala om översättningskonst i stället för

översättningsvetenskap. Ett exempel är poetiska figurer som inte alltid går ett mot ett på ett annat språk både när det gäller själva yttre formen och även funktionen. (Sorvali 1991: 19.)

Koller (1992: 125-128) delar översättningsvetenskapen in i följande nio forskningsgrenar: översättningsteori, spåkparbunden lingvistisk översättningsvetenskap, textbunden översättningsvetenskap, översättningsvetenskap som sysslar med översättningsprocessen, vetenskaplig översättningskritik, tillämpad översättningsvetenskap, översättningsvetenskapens teorihistoria, översättningsvetenskapens översättnings- och receptionshistoria och översättandets didaktik. Som man kan se är översättningsvetenskap en mycket mångsidig vetenskap som sysslar med översättning och dess olika delområden på bred front.

2.2 Översättningens syfte

Översättning är enligt Catford (1965: 20) att ersätta ett språks (KS) textmaterial med ett annat språks (MS) likvärdiga textmaterial. Förkortningen KS betyder källspråk och MS målspråk. Nida och Taber (1969: 12) har för sin del definierat översättning på följande sätt: Översättning är att på målspråket producera närmaste naturliga motsvarighet till källspråkets textmaterial, i första hand i fråga om betydelsen, i andra hand i fråga om stilen. I de här definitionerna – särskilt i Nidas definition – kan man se det moderna synsättet att man har börjat framhäva överföring av betydelse på bekostnad av formen (Ingo 1981: 4-5).

Under olika tider har man betonat olika saker vid översättning. Savory (1968: 50) har samlat in tolv olika principer när det gäller krav på en ”riktig” översättning och de är följande:

1. Översättningen måste återge orden i originalet.
2. Översättningen måste återge tankarna i originalet.
3. Översättningen måste ge intryck av att vara ett original.
4. Översättningen måste ge intryck av att vara en översättning.
5. Översättningen måste reflektera stilen i originalet.
6. Översättningen måste reflektera stilen hos översättaren.
7. Översättningen måste ge intryck av originalets tid.
8. Översättningen måste ge intryck av översättarens tid.

9. Översättningen får innehålla tillägg eller utelämnningar.
10. Översättningen får aldrig innehålla tillägg eller utelämnningar.
11. Översättning av vers skall ske på prosa.
12. Översättning av vers skall ske på vers.

Som man kan se är dessa motsatspar mycket motstridiga. I många fall kan man inte idag säga att den ena eller den andra principen i paret är rätt utan man måste ofta gå den gyllene medelvägen.

Varje översättning är först beroende av översättningens syfte, skopos, och varje översättning borde realisera skopos på det optimalaste sättet. På detta villkor och såtillvida detta villkor tillåter måste översättningen följa källtexten både när det gäller innehållet och formen på alla nivåer. Den gamla frågan om hur "fritt" eller hur "ordagrant" man kan, måste och får översätta har förr fått ett summariskt svar: så exakt som möjligt, men så fritt som nöden kräver. Ett exaktare svar är att man måste ta hänsyn till inte bara textart utan också texttyp och översättningens syfte, skopos, eller med andra ord översättningens användning i kommunikation. (Reiss & Vermeer 1986: 65, 121.)

Översättningen är också beroende av att ta hänsyn till mottagargruppen. Mottagarna och deras situationer behöver inte vara medvetna saker i översättarens sinne men de existerar i alla fall. Översättningen borde framkalla samma inverkan som källtexten. (Reiss & Vermeer 1986: 49, 60.) Sorvali och Lindberg (1987: 233) påstår att det finns två fundamentala krav på översättningen och de är att översättningens innehåll måste motsvara originalets samt översättningen ska vara lika lättläst för en målspråkstalare som det är för en källspråkstalare att läsa och förstå källspråksoriginalet men källspråkstalaren kan vara bättre bekant med vissa sakförhållanden.

Översättandet gäller inte bara språk utan först och främst kultur. Översättningen har alltid ett eget självständigt syfte, skopos. (Reiss & Vermeer 1986: 69.) Översättningen är en annan text än källtexten och så bör det också vara eftersom alla texter produceras på en viss plats och i en viss tid (Bassnett 1995: 20). Enligt Sorvali och Lindberg (1987: 13) är en god översättning nyttig för målspråket och dess kultur. I sista hand är det som Reiss och Vermeer (1986: 49)

konstaterar alltid översättaren som avgör vad, när och hur man översätter. Detta är möjligt tack vare översättarens kunskaper i käll- och målkultur samt i käll- och målspråk.

2.3 Översättningskategorier

Man kan dela översättningar in i kategorier på flera olika sätt på grundval av klassificeringskriteriernas mångfald. Klassificeringar är inte bara teoretiskt intressanta utan de kan också vara nyttiga i det praktiska översättningsarbetet. Översättarens arbete och själva översättningen påverkas ju av t.ex. textens kvalitet och översättningens ändamål. Denna inverkan manifesterar sig framför allt i fråga om precision och omsorgsfullhet samt också i frågor av mera allmän natur och även i arbetssättet. Översättaren måste fästa uppmärksamhet vid olika saker när det gäller olika texter. Någon gång är det viktigast att budskapet är klart och går fram eller att språket skall vara njutbart eller kulturella skillnader måste utjämnas. (Ingo 1990: 34.)

Casagrande (refererad i Ingo 1990: 65) har delat in översättningar enligt deras syfte i fyra kategorier: pragmatiska, estetisk-poetiska, etnografiska och lingvistiska översättningar. Pragmatiska översättningar inkluderar fristående ord, fraser och satser, fackspråkstexter och saktexter av allmän karaktär. Det viktigaste är att översättaren gör en så entydig och effektiv översättning som möjligt av ett budskap från källspråk till målspråk. Att överföra information riktigt och entydigt är viktigare än att betona språkformen. Tyngdpunkten ligger, trots namnet, klart på semantiken hos pragmatiska översättningar.

Estetisk-poetiska översättningar inkluderar framför allt översättningar av konstilliteratur och diktspråk. I detta fall är själva språkformen viktig, ofta t.o.m. viktigare än textens innehåll. (Ingo 1990: 65.)

När det gäller etnografiska översättningar måste översättaren förklara de svårigheter som förorsakas av olikheter i kulturbakgrund för ifrågavarande språkpar, för att översättningen ska bli fullt begriplig. Översättaren måste alltså ta hänsyn till läsarna och anpassa språkformen till dem. En typisk lösning kan vara olika slags textkompletteringar eller, om bildningsskillnaderna är mycket stora, att man bifogar en ordlista med förklaringar till översättningen. Casagrandes

begrepp etnografisk översättning framhäver främst de aspekter som man vid granskningen av översättningsprocessen kallar pragmatiska aspekter. (Ingo 1990: 67.)

Med lingvistiska översättningar avser man översättningar där man försöker identifiera källspråkets konstituentmorfem och hitta motsvarigheter till dem så att språkets struktur och dess grammatik betonas. Det viktigaste är inte att översättaren producerar en idiomatisk text utan att han framhåller språkens strukturella olikheter. Lingvistiska översättningar är användbara vid t.ex. kontrastiv forskning, språkinläring och undervisning. På senare tid har de också fått större uppmärksamhet från maskinöversättningar. Orsaken är att maskinella översättningar just förutsätter morfematiska motsvarigheter, exakta transformationsregler samt en formalisering av översättandet i transformationsgrammatikens anda. (Ingo 1990: 67-68.)

2.4 Översättbarhet

Man har redan länge diskuterat översättandets möjlighet och omöjlighet även om ämnet i och för sig är paradoxalt eftersom man har gjort översättningar under minst 2000 år. I allmänhet anser man att betydelse och begripligt innehåll är översättbara medan stilen, rytmen och melodin kan man anse som oöversättbara. (Sorvali 1983: 67-68.) Enligt Ingo (1991a: 15-16) beror svaret på frågan ”Är översättning möjlig?” på det vad vi avser med översättning, dvs. hur vi definierar översättning och vilka krav vi ställer på översättningar samt på vilket slags text det är fråga om och vad textens, dvs. översättningens, ändamål är.

Catford (1965: 94 ff) delar de faktorer som förorsakar oöversättbarhet in i två kategorier, de lingvistiska och de kulturella faktorerna. De lingvistiska faktorerna inkluderar fall där det är omöjligt att översätta på språkets nivå om man inte kan hitta lexikaliska eller syntaktiska översättningsmotsvarigheter till källspråkets enheter. Detta beror på att det finns skillnader mellan källspråket och målspråket. De kulturella faktorernas förekomst beror för sin del på att målspråkets kultur inte känner till den företeelse som nämns i källtexten. Ett exempel på detta är det finska ordet *sauna* som kan stå oöversatt i en engelsk översättning därför att den finska och den engelska institutionen är totalt olika.

Översättning är en omöjlighet om man kategoriskt hävdar kravet på att bevara såväl form som betydelse, om man kräver att en översättning inte får medföra någon som helst formförändring, informationsförlust eller tilläggsinformation. Ju mer estetisk-poetisk en text är desto mer krävande och svårare är det att översätta den. I sådana fall kan översättandet ibland bli meningslöst om texten förlorar mycket vid översättning beroende på formkraven som inte kan uppfyllas. Semantisk-pragmatiska skäl kan – som redan Catford konstaterade – också förorsaka oöversättbarhet. Målpratets kulturmiljö kan avvika starkt från källpratets så att ett visst begrepp saknas i målpratet och som en följd av detta finner man inte motsvarande ord. (Ingo 1991a: 16, 18.)

Å andra sidan vet alla att översättning i praktiken är möjlig. Under tidernas gång har översättningslitteraturen vuxit till enorma mått. Också det omfattande översättningsarbetet i två- och flerspråkiga länder talar för översättbarhet. Detta innebär att man avser med översättning överföring av information eller semantiskt innehåll från ett källspråk till ett målprat. Vanligtvis kan man således inte kräva att en översättning ska vara en spegelbild, dvs. en absolut motsvarighet i fråga om både form och innehåll, utan man måste ofta nöja sig med en relativ motsvarighet. (Ingo 1991a: 15, 20.) Georges Mounin (citerad i Ingo 1991a: 21) har träffande konstaterat saken på följande sätt: ”Översättning är i teorin omöjlig, men i praktiken relativt möjlig”.

3 EKVIVALENS OCH ÖVERSÄTTNINGSMOTSVARIGHET

Enligt Ingo (1991a: 81) är översättandets huvudsyfte att finna riktiga och ändamålsenliga översättningsmotsvarigheter till originaltexten. Detta är orsaken till att tankar kring motsvarighetsförhållanden redan länge har varit så centrala frågor för översättningsvetenskaperna. Begreppet ekvivalens har då visat sig vara ett särskilt tänjbart begrepp. Man har använt termen i olika betydelser och i många fall har man heller inte alltid definierat den.

Nida (1964: 159, 165) indelar ekvivalens i två typer: formell ekvivalens och dynamisk ekvivalens. Formell ekvivalens beaktar själva budskapet: både dess form och innehåll. I sådana översättningar är det centralt att översätta dikt till dikt, sats till sats och begrepp till begrepp.

Vid formell ekvivalens försöker översättaren avslöja så mycket som möjligt både om källtextens form och innehåll. Dynamisk ekvivalens definieras av Nida (1964: 159, 166) som den närmaste naturliga motsvarigheten till källspråkets textmaterial. I detta fall strävar översättaren efter ett dynamiskt förhållande så att förhållandet mellan måltextens läsare och översättningen borde vara detsamma som mellan källtextens läsare och förlagan. Vid dynamisk ekvivalens försöker översättaren hitta helt naturliga uttryck i målspråket. Nida (1964: 160) konstaterar dock att det mellan dessa två typer av ekvivalens också finns andra fall som varken är rent formella eller dynamiska men som i alla fall är helt acceptabla översättningar. Nida påstår vidare att man under de senaste 50 åren har börjat betona mera dynamisk än formell ekvivalens. Nida ansåg så på 1960-talet men även idag i slutet av 1990-talet kan man också konstatera när man läser översättningsvetenskaplig litteratur att dynamisk ekvivalens föredras framför formell ekvivalens.

Bassnett-McGuire (1980: 28) påstår att man på två olika sätt förhåller sig till problemet att definiera begreppet ekvivalens: antingen betonar man problem med semantik och överföring av semantiskt innehåll från källspråk till målspråk eller man framhäver ekvivalensproblematik vid översättandet av skönlitterära texter. Neubert (refererad i Bassnett-McGuire 1980: 27) anser att översättningsekvivalens måste tänkas som en semiotisk kategori som består av syntaktisk, semantisk och pragmatisk komponent. Dessa komponenter har ett hierarkiskt förhållande till varandra så att semantisk ekvivalens står före syntaktisk ekvivalens medan pragmatisk ekvivalens reglerar samt bearbetar de två andra komponenterna. Ekvivalens som helhet är följden av relationerna mellan språkliga tecken, relationerna mellan språkliga tecken och deras innehåll samt relationerna mellan språkliga tecken, deras innehåll och deras användare. Bassnett-McGuire (1980: 29) konstaterar att man inte borde granska ekvivalens som sökandet efter likhet eftersom det är omöjligt att finna likhet mellan två versioner av samma text inom ett enda språk för att inte tala om att finna den mellan källspråkliga och målspråkliga texter. Likhet existerar inte mellan olika språk men inte heller inom ett enda språk mellan dess olika versioner. Ekvivalens kan hellre tänkas vara en dialog mellan språkliga tecken och strukturer i och utanför käll- och målspråkliga texter. Nida och Taber (1969: 12) anser att översättaren borde hellre sträva efter ekvivalenta uttryck än helt identiska. Den bästa översättningen låter inte som om den vore en översättning.

På svenska har använts såväl termen ekvivalens som översättningsmotsvarighet. Översättningsmotsvarighet syftar på ett ord eller ett uttryck som fungerar som motsvarighet men inte på själva motsvarighetsförhållandet som termen ekvivalens. När det är fråga om konkreta texter är översättningsmotsvarighet som term mycket nödvändig. Detta begrepp är emellertid också problematiskt eftersom man kan granska översättarens lösningar åtminstone ur lika många synvinklar som själva motsvarighetsförhållandet. (Ingo 1991a: 82.)

Här avses med översättningsmotsvarighet ett ord eller ett uttryck på målspråket som har använts i en viss text eller som man skulle kunna använda som motsvarighet till ett ord eller uttryck på källspråket. Begreppet översättningsmotsvarighet syftar inte bara på en god eller acceptabel motsvarighet utan det finns goda, medelmåttiga, dåliga samt direkt felaktiga översättningsmotsvarigheter. Ofta är den motsvarighet översättaren använt bra ur en aspekt och dålig ur en annan aspekt. (Ingo 1991a: 82.)

4 ÖVERSÄTTNINGSPROCESS

Koller (refererad i Sorvali 1983: 54) anser översättningen vara en process där det svårförståeliga och obegripliga blir kommunicerbart och förståeligt. Nida och Taber (1969: 33) har särskilt tre olika skeden i denna process: analys, överföring och bearbetning. Det måste dock tilläggas att de olika arbetskedena i verkligheten inte är så klart åtskilda från varandra. De förekommer i någon ordning hos alla översättare, men ordningen kan variera avsevärt från fall till fall. De är inte heller skeden som automatiskt efterföljer varandra utan översättarna kan hoppa över ett skede, och efter ett annat skede kan de gå tillbaka till det föregående. (Sorvali 1992: 75.) I det följande kommer jag emellertid att presentera de olika skedena i översättningsprocessen i den ordning man vanligen brukar stöta på i översättningsvetenskaplig litteratur alltså den modell som Nida och Taber presenterade i sin bok *The Theory and Practice of Translation* som utkom 1969.

4.1 Analys

Grunden för all översättning är en noggrann analys av originaltexten, eftersom bara en mångsidig och grundlig kännedom om den text som skall översättas är en tillräcklig förutsättning för en lyckad översättning. Denna grundliga analys hjälper översättaren att i överföringsskedet finna semantiskt exakta betydelsemotsvarigheter och att i textens bearbetningsskede vara till hjälp t.ex. för att man skall träffa rätt stil. (Ingo 1991a: 93.) Översättarens huvuduppgifter i analyskedet är att analysera källtextens ytstruktur med tanke på de grammatiska och meningsfulla relationerna mellan orden och ordkombinationerna och med tanke på ordens och ordkombinationernas denotativa (referentiella) och konnotativa betydelser (Nida & Taber 1969: 33-34). För att analyskedet skall bli tillräckligt ingående och mångsidigt är det skäl att granska originaltexten ur flera olika synvinklar och därför kan åtminstone följande fem delmoment inkluderas till textanalysen: förberedande textanalys, grammatisk analys, semantisk analys, stilanalys och pragmatisk analys (Ingo 1991a: 93-94).

4.2 Överföring

I överföringsskedet är översättarens uppgift att överföra det noggrant analyserade textmaterialet till målspråket. Överföringen sker i översättarens hjärna och man har konstaterat att det är överföringen som av alla översättningsprocessens olika skeden är den mest svårgripbara eftersom vi åtminstone inte ännu kan beskriva vad det egentligen är som sker i översättarens hjärna i detta för översättningen avgörande skede. Typiskt för detta skede är att det vanligen ännu inte uppkommer skriven text och överföringen sker på kärnsatsnivån eller på en mellanstrukturnivå. Det finns åtminstone två betydande fördelar med att överföringen sker på mellanstrukturnivån jämfört med överföringen på ytsrukturnivån: språken liknar varandra mera på djupare nivåer än på ytan samt relationerna mellan konstituenterna i källtexten är klarare och enklare därför att man ännu inte har tillämpat alla textförtätande transformationer. Därför har texten en hög satsgrad. Överföringen på mellanstrukturnivån garanterar att översättningen förmedlar originaltextens information noggrant samt utan förvrängningar. (Ingo 1991a: 165-166.)

Det är naturligt att vissa personliga problem kan störa vid överföringsprocessen eftersom överföringen alltid sker i någons hjärna. Störandet sker då mer eller mindre omedvetet. Översättaren kan t.ex. ha vissa förutfattade meningar om översättningsprocessen eller han kan veta alltför mycket om ämnet, vilket kan leda till ett mindre lyckat resultat. (Nida & Taber 1969: 99-102.) Överföringsskedets resultat är semantiskt exakt, men när det gäller formen saknas ännu den slutliga finslipningen och formuleringen (Ingo 1991a: 166).

4.3 Bearbetning

I bearbetningsskedet får översättningen sin slutgiltiga konkreta form. I överföringsskedet producerades de semantiskt noggranna "råkopiorna" till översättningar och nu i bearbetningsskedet bearbetas de vidare till en smidig och idiomatisk målspråklig text, som också stilmässigt så långt som möjligt motsvarar källtexten. Numera betonar man mera ett korrekt förmedlande av textens innehåll än en trogen överföring av textens form, dvs. dynamisk motsvarighet är i dagens läge viktigare än formell motsvarighet vid översättning. Detta har fört med sig att tonvikten har förskjutits mot en poängtering av de pragmatiska aspekterna i översättningen. (Ingo 1991a: 216.)

Översättarens uppgift i detta skede är att beakta tre aspekter: språkets varieteter eller stilar som man anser som önskvärda, de väsentliga komponenterna hos dessa olika stilar samt tekniken med vilken man kan åstadkomma den åsyftade stilen. Man kan se de språkliga varieteterna ur flera olika synpunkter. Nida och Taber diskuterar förhållandet mellan talspråk och skriftspråk och de tar sedan upp olika sociologiska faktorer, t.ex. ålder, kön, utbildningsnivå, yrke, socialklass samt religiös anknytning. Översättaren måste ta hänsyn till alla de här aspekterna vid översättning. Därefter diskuteras situationsbundna språknivåer, t.ex. tekniskt, formellt, informellt, kasuellt samt intimt språk. I enlighet med situationen väljer man dessa. De geografiska dialekterna vållar ofta svårigheter, speciellt då när dialekterna skiljer sig mycket från varandra. Nida och Taber påstår att om det blir en skillnad på mer än 15 % i basvokabulären kan man anse det omöjligt att föra ihop dessa dialekter i en översättning. I de språkliga varieteterna ingår också en diskussion om framställningstyper såsom olika sätt att markera början och slut samt att markera övergångar och olika typer av relationer. (Nida & Taber 1969: 120, 125-133.)

Nida och Taber (1969: 145) indelar de olika stilistiska drag som en översättare kan utnyttja i olika syften i två klasser. Å ena sidan finns det drag som ökar förståelighet och å andra sidan drag som skapar en speciell effekt, dvs. ökar intresse eller effekt eller ger prydnad åt meddelandet. I fråga om diskussionen om hur man kan åstadkomma en lämplig stil ger Nida och Taber (1969: 157) konkreta råd om hur man kan bli en skicklig stilist. Enligt dem måste en god stilist ha t.ex. följande egenskaper: han måste vara en god skribent, han borde inte veta alltför mycket om översättningsämnen, han borde känna sympati för texten och han borde i allmänhet arbeta som en speciell förhandlare eller värderingsman, inte som en medlem av någon kommitté.

5 ÖVERSÄTTNINGSBYTEN

5.1 Allmänt

När man översätter en text från ett språk till ett annat är källtexten och översättningen inte varandras spegelbilder utan det uppstår alltid i mer eller mindre utsträckning förändringar vid översättning. Catford (1965: 73) kallar dessa förändringar för översättningsbyten. Man kan hitta flera orsaker till förändringar när en översättare överför textmaterial från källspråket till målspråket: strukturella olikheter mellan de aktuella språken samt andra orsaker. Huhtala (1995: 38-39) delar därför in förändringarna i två grupper: obligatoriska och frivilliga översättningsbyten.

5.2 Obligatoriska översättningsbyten

Man kan definiera ett obligatoriskt översättningsbyte på följande sätt: en förändring i textmaterialet som entydigt och enbart beror på strukturella skillnader mellan de aktuella språken (Huhtala 1995: 39). I mitt material är de aktuella språken finska som källspråk och svenska som målspråk som inte är besläktade språk. Finska hör till uraliska språk, närmare sagt till finsk-ugriska språk medan svenska hör till indoeuropeiska språk och närmare sagt till germanska språk. Vidare kan man konstatera att svenskan är ett analytiskt språk för vilket det är typiskt att varje morfem står som ett självständigt ord. Finskan för sin del är ett syntetiskt

språk vilket innebär att morfemen hakas på varandra i en räkka. (Andersson 1993: 21, 50-52; Häkkinen 1993: 18-19, 21-23.) Dessutom har finskan femton kasusformer mot svenskans två (Kauppinen, Koskela, Mikkola & Valkonen 1995: 427; Jörgensen & Svensson 1989: 20). Till exempel alla de ovannämnda sakerna påverkar det faktum att ett obligatoriskt översättningsbyte oftast är väntat mellan de aktuella språken (Huhtala 1995: 39).

Catford (1965: 73) studerar några förändringar eller byten (shifts) som ofta sker vid översättning. Med dessa byten menar han avvikelser från formell motsvarighet vid översättning från källspråket till målspråket. Huhtala (1995: 39-40) kallar Catfords byten för obligatoriska översättningsbyten och de presenteras i det följande. Enligt Catford (1965: 73) kan man skilja mellan två huvudtyper: nivåbyten (level shifts) och kategoribyten (category shifts).

5.2.1 Nivåbyten

Med byte av nivå (level shift) menar Catford (1965: 73) att ett KL-item på en lingvistisk nivå har en ML-översättningsekvivalens på en helt annan nivå. I praktiken representeras de endast av byten från grammatik till lexikon och omvänt. Dessa byten är mycket vanliga. Följande exempelmeningar illustrerar nivåbyten:

- (1) a. Kerranki ku vanhainkodissa *yks mummu* oli lukinnu ittensä vessaan ja saanu siellä halvauskohtauksen. (s. 13-14)
 - b. Som en gång när *en mormor* på ålderdomshemmet hade låst in sej på muggen och fått slaganfall där inne. (s. 12)

- (2) a. *Joku vesijohto* varmaan menny rikki, ne oli miettiny. (s. 14)
 - b. Säkert *ett rör* som gått, tänkte dom. (s. 12)

Meningarna ovan illustrerar nivåbyten i det hänseendet att man i finskan anger ett substantiv såsom obestämt till sin betydelse genom lexikaliska medel, t.ex. genom förklarande tillägg såsom *yks* (1) och *joku* (2). I svenskan uttrycks samma sak med grammatiska medel, dvs. genom förekomsten av en obestämd artikel *en* eller *ett* framför ordet och substantivet är utan

en bestämd ändelse. Därför innehåller exemplen ovan nivåbyten från lexikalisk nivå (finskan) till grammatisk nivå (svenskan).

5.2.2 Kategoribyten

Enligt Catford (1965: 76-77) innebär kategoribyten (category shifts) avvikelser från formell motsvarighet vid översättning. Det finns flera olika typer av kategoribyten: strukturbyten (structure-shifts), klassbyten (class-shifts), enhetsbyten (unit-shifts) samt intrasystembyten (intra-system-shifts). Ett strukturbyte (structure-shift) uppstår när ett eller flera ord byter plats vid översättning. Inom grammatiken kan strukturbyten förekomma på alla nivåer vilket leder till att man kan tala om ordstrukturbyten, frasstrukturbyten, satsstrukturbyten och meningsstrukturbyten. Nedan ges ett exempel på satsstrukturbyten där finskans struktur ASP har förändrats till APS vid översättning (A = adverbial, P = predikat, S = subjekt):

- (3) a. *Illanvitikassa (A) Rutanen (S) oli (P) saanu hommat kondikseen.* (s. 233)
 b. *Framåt kvällskanten (A) hade (P) Rutanen (S) klarat av affärerna.* (s. 191)

Den svenska satsen ovan är en huvudsats, en påståendesats som inleds med en annan satsdel än subjektet, i detta fall med adverbialet *framåt kvällskanten*. Detta förklarar den omvända ordföljden och varför elementen inte står i samma ordning i översättningen som i originaltexten. Ett exempel på frasstrukturbyten:

- (4) a. *Lahja kaakatti alakerrassa luuriin samalla tyylillä ku mutsi sillon kesän (M) ahussa (H), ku oli puhe mun elämästä.* (s. 233)
 b. *Lahja kacklade i luren på samma sätt som morsan gjort den där gången i början (H) på sommarn (Q) när det varit tal om min framtid.* (s. 192)

Ovanstående exempel illustrerar ett byte från MH-struktur (H = head, kärna; M = modifier, framförställd bestämning) till HQ (Q = qualifier, efterställd bestämning). Vid översättning har attributets och huvudordets placering förändrats därför att finskans genitivattribut har ersatts med prepositionsattribut. Det är ett mycket vanligt fenomen att ett genitivattribut i finskan återges med någon annan konstruktion än med *s*-genitiv i svenskan (Pitkänen 1983: 70).

Catford (1965: 78) anser att det är fråga om klassbyten (class-shifts) när översättningsekvivalensen till ett KL-item är en medlem av en annan klass i målspråket. Ett exempel på dessa fall:

- (5) a. Sit koko *Suomen* kansa näki miten pieni kärpässienihattuinen poika mössötti koko ajan hartiat jäykkinä ja tuijotti maahan. (s. 66)
- b. Sen kunde hela *finska* folket se hur en liten pojke med flugsvamp på huvet tjurade och stirrade i golvet och var stel i axlarna som en lägerfånge. (s. 54)

I (5) kan man hitta ett klassbyte eftersom det ord som i källtexten hör till klassen substantiv, hör till klassen adjektiv i översättningen. Finskans genitivattribut återges ofta med en annan konstruktion än med *s*-genitiv i svenskan (Pitkänen 1983: 70). I samband med det geografiska namnet i (5) har översättaren ersatt genitivattributet (substantiv) med adjektivattributet (adjektiv). Enligt Catford (1965: 79) är klassbyten mellan andra ordklasser också möjliga.

Med enhetsbyten (unit-shifts) avser Catford (1965: 79) avvikelser från formell motsvarighet där översättningsekvivalensen till en enhet på en nivå i KL är en enhet på en annan nivå i ML. Det är således fråga om enhetsbyten när t.ex. det som uttrycks med morfem (på morfemnivå) i det ena språket uttrycks med ord (på ordnivå) eller med ordföljd (på satsnivå) i det andra språket. Följande två exempel illustrerar det förstnämnda fallet:

- (6) a. Sitä paitsi se Kylli-tädin lempeä olemus kuvaruudussa oli bluffausta. (s. 66)
- b. Dessutom var den mjuka bilden av tant-Kylli i rutan rena bluffen. (s. 53)
- (7) a. Ajattele nyt Rutanen, eihän sitä ihmisellä ole joka päivä tilaisuutta saada vierasta Kempeleestä! (s. 256)
- b. Tänk efter, Rutanen, det är ju inte var dag man får besök *från* Kempele! (s. 215)

I (6) har kasusformen inessiv och i (7) har kasusformen elativ i källspråket finskan ersatts med prepositioner i deras svenska motsvarigheter. Finskan har femton kasusformer medan svenskan har två (Kauppinen, Koskela, Mikkola & Valkonen 1995: 427; Jörgensen & Svensson 1989: 20). Detta är en förklaring till att finskans olika kasusformer motsvaras av olika prepositioner i svenskan.

Med intrasystembyten (intra-system-shifts) menar Catford (1965: 80-81) sådana byten som sker internt inom ett system. KL och ML har system som formellt sett approximativt motsvarar varandra men vid översättningen väljer man en icke-motsvarighet i ML. Till intrasystembyten hör t.ex. olikheter inom numerus- och artikelsystemen i olika språk. Det förstnämnda fallet exemplifieras nedan:

- (8) a. Mä horjahdin viimeseltä rapulta rähmälleni maahan. Siinä mä aattelin että tulkaa nyt jumalan tähden auttamaan ituiivarit, tulkaa *paarien* kanssa. (s. 246)
- b. På sista trappsteget stöp jag pladask och blev liggande på golvet, och jag tänkte att kom och hjälp mej nu för guds skull, era kålrötter, kom hit med *båren*. (s. 204-205)
- (9) a. Etsä nää että mä istun *portailla*? mä kysyin ivallisesti ja arvokkasti enkä tajunnu ettei siinä mitään *portaita* ollu. (s. 246)
- b. Sitter på *trappan*, ser du inte det? sa jag hånfullt och högdraget och fattade inte att jag faktiskt inte satt på *trappan*. (s. 205)

I exempel (8) motsvaras finskans plurala substantivet *paarit* av svenskans singulara substantivet *bår* och i (9) har finskans plurala *portaat* fått som motsvarighet svenskans singulara *trappa*. I båda språken finns numerussystemet som innehåller formerna singularis och pluralis som formellt sett motsvarar varandra i de aktuella språken. Det finns emellertid några fall där finskans pluralis motsvaras av svenskans singularis eller omvänt. Ingo (1991: 172) ger några ytterligare exempel på substantiv som i svenskan står i singularis och i finskan i pluralis som t.ex. *bröllop-häät*, *marknad-markkinat*, *sax-sakset*, *stege-tikkaat* och *vagn-vaunut*. Det motsatta fallet, dvs. pluralis i svenskan och singularis i finskan, representeras av t.ex. ordparet *språkkunskaper-kielitaito* (Nikander & Jantunen 1990: 14).

5.3 Frivilliga översättningsbyten

Ett frivilligt översättningsbyte kan definieras på följande sätt: en förändring som har uppstått på grund av andra orsaker, inte primärt av strukturella olikheter mellan de aktuella språken. Huhtala hittade i sitt material orsaker till dessa byten och några av dem var följande: helheten i texten, lättare att översätta, texten blir klarare, konstruktionen blir enklare, onödigt element,

dåligt uttryck, mottagaren beaktas, brist på utrymme, ett annat byte sker automatiskt, slarv, trötthet, brådska, godtyckligt och/eller omöjligt att veta. (Huhtala 1995: 39, 153.)

Frivilliga översättningsbyten kräver speciellt andra kunskaper än bara kännedom om språkens struktur. Då är det centralt t.ex. hur väl översättaren känner till uppdraget, mottagargruppen, det ifrågavarande ämnet och hur bra han är att uttrycka sig i skrift. Vid ett frivilligt översättningsbyte har översättaren ofta flera valmöjligheter än i samband med ett obligatoriskt översättningsbyte. När ett frivilligt översättningsbyte uppstår kan resultatet antingen vara att något element i originalet respektive i översättningen inte har någon direkt motsvarighet i översättningen respektive i originalet eller att det finns ett element i översättningen som har en motsvarighet i originalet men inte en lexikonmotsvarighet. Till den förstnämnda gruppen hör tillägg och bortfall och till den sistnämnda gruppen numerusbyten, stavningsbyten, namnbyten, uttrycksbyten, informationsbyten, stilnyansbyten, tidsformsbyten, ordföljdsbyten och satsbyten. (Huhtala 1995: 39, 44-54.)

5.3.1 Tillägg

Man avser med ett tillägg en förändring som innebär att översättningen innehåller textmaterial som inte har någon direkt motsvarighet i originaltexten. Det tillagda elementet kan vara vilken enhet som helst inom grammatiken, t.ex. ett morfem, ett ord, en fras, en sats eller en mening. (Huhtala 1995: 44.) Nedan ges exempel på morfemtillägg i (10) och ordtillägg i (11):

(10) a. Onko tuo viimeinen sana? (s. 36)

b. Är det *ditt* sista ord? (s.29)

(11) a. Sit suuri hetki koitti: Nyyssölään perhe karautti pihaan valkosella volvolla. (s. 234)

b. Sen kom det stora ögonblicket. Familjen Nyssölä svängde in på gården i en *stor* vit Volvo. (s. 193)

I (10) har översättaren tillagt *ditt* som är både ett ord och ett morfem. När jag i fortsättningen behandlar tillagda eller utelämnade morfem har jag alltid finska som utgångspunkt, som källspråk. Det innebär att exempel (10) innehåller ett tillägg av ett grammatiskt morfem (*ditt*

sista ord). Det motsvarande elementet, possessivsuffixet *-si* (viimenen sanasi), saknas i originalet. I exempel (11) har översättaren lagt till adjektivet *stor*. Detta ord saknas i den finska källtexten vilket innebär att ett ordtillägg har uppstått. Följande exempelmeningar illustrerar frastillägg (12) och satstillägg (13):

(12) a. Joo joo, mut eikse vois ajottua niin et kerkeis polttaa tän sätkän ekaks loppuun...

(s. 37)

b. Visst, visst, men kan det inte ordnas, så jag får röka klart min cig först *i alla fall*...

(s. 30)

(13) a. ----- (s. 303)

b. *Sköt om dej, grabben!* (s. 249)

(12b) innehåller frasen *i alla fall* som inte har någon direkt motsvarighet i originalmeningen. Översättaren har således gjort ett frastillägg. I (13) har översättaren tillagt en sats. Författaren har inte uttryckt denna sats explicit, klart i ord, i sin text vilket har framkallat satstillägget.

Det är möjligt att ett tillägg resulterar i en betydelseförändring. Det kan också vara så att det tillagda elementets information finns någon annanstans i källtexten eller kan läsas ”mellan raderna” i källtexten. (Huhtala 1995: 45.) Ingo (1989: 242) särskiljer två olika typer av tillägg. För det första är det fråga om ett semantiskt tillägg om man tillskjuder översättningen nya betydelsekomponenter. Ingo (1991b: 10) anser att tillägg av denna typ kan vara motiverade eftersom de kan skapa balans i målspråket. Följande exempel illustrerar semantiska tillägg:

(14) a. Se jytysteli lehtiä ja vatkutti kaktusten kärjet tylpiksi. (s. 236)

b. Hon knipsade bort *gamla* blad och trubbade till kaktustaggar. (s. 194)

I ovanstående exempel har översättaren lagt till adjektivet *gamla*. Denna information saknas i källtexten. Den har inte uttryckts explicit varken tidigare eller senare i romanen och den kan inte heller läsas mellan raderna. De källspråkliga och målspråkliga läsarna får inte samma information vilket innebär att en betydelseförändring har uppstått.

Den andra typen av tillägg är implicitgörande tillägg. Då uttrycker man i översättningen klart i ord, explicit, sådana betydelseelement som i originaltexten endast finns med implicit, ”mellan raderna”. (Ingo 1989: 242.) Ett exempel på sådana fall:

(15) a. Ota kahvia! Lahja yritti ja juoksi hakeen kuppia. (s. 282)

b. Ta *en kopp* te! försökte Lahja och sprang efter en kopp. (s. 233)

I exemplet ovan kan man i översättningen hitta ett tillägg i form av nominalfrasen *en kopp* vars innehåll författaren inte har uttryckt explicit, klart i ord, i källtexten. Däremot kan de källspråkliga läsarna läsa samma information implicit, mellan raderna. Tillägget medför i detta fall inga nya betydelsekomponenter vilket innebär att det är fråga om ett implicitgörande tillägg.

5.3.2 Bortfall

Man avser med ett bortfall en förändring som innebär att ett element (t.ex. ett morfem, ett ord, en fras, en sats eller en mening, ett stycke) i källtexten förblir översatt. Således är bortfall motsatsen till tillägg. (Huhtala 1995: 45.) Följande exempel illustrerar bortfall i form av morfem (16) och ord (17):

(16) a. Mä sytytin tupakan ja Pulunkesyttäjä kaivo repusta*an* kiinankaalta, se nakersi aina jotain. (s. 34)

b. Jag tände en cigarrett och Duvtämjarn grävde fram kinesiskt kål ur ryggsäcken, han knapprade alltid på nåt. (s. 27)

(17) a. Se on *taas* kova päivä eessä, Svante varotteli. (s. 297)

b. Vi har en hård dag framför oss, varnade Svante. (s. 242)

Exempel (16b) innehåller inte någon motsvarighet till possessivsuffixet *-an* vilket innebär att ett morfembortfall har uppstått. Exempel (17) innehåller för sin del adverbet *taas* 'igen' vars motsvarighet översättaren utelämnat. I det fallet är det fråga om ett ordbortfall. Ytterligare ges nedan ett par exempel på bortfall av ett ord och en fras i (18) och en mening i (19):

- (18) a. Mä *vielä* lisäsin sen kauhua puhelemalla et mä tuun täydenkuun aikaan hulluksi ja saan torahampaat ja *mun ikenien välistä* valuu veret niitten kokolattiamatolle. (s. 26)
- b. Jag förstärkte hans skräck genom att säga att vid fullmåne blir jag galen och får huggtänder och blodet forsar på deras heltäckande matta. (s. 23)
- (19) a. *Se on sille yhtä mustasukkanen ku se aikoinaan oli kirjottamiselle.* (s. 55)
- b. ----- (s. 45)

Exempel (18a) innehåller frasen *mun ikenien välistä* 'mellan mitt tandkött' som förblivit oöversatt. I samma mening finns också ordet *vielä* 'ännu' som inte har någon motsvarighet i översättningen. I (19) har en hel mening utelämnats.

Ett bortfall kan medföra att innehållet förändras, men det är också möjligt att innehållet inte förändras på grund av ett bortfall (Huhtala 1995: 46). Ingo (1989: 242) talar i detta sammanhang antingen om en semantisk utelämning om man utelämnar väsentliga semantiska komponenter eller om en implicitgörande utelämning ifall man låter sådana betydelseelement som i källtexten finns klart uttalade framgå som självklarheter av satssammanhanget. Innehållet i exempel (19) har inte angetts på något annat ställe i översättningen och det kan inte annars underförstås på grundval av kontexten. Detta innebär att det är fråga om en semantisk utelämning. En implicitgörande utelämning illustreras nedan:

- (20) a. Sit toinenki todiste siitä että en ollu yksin: yläkerrasta kuulu riitelyn *ääniä*. (s. 248)
- b. Sen ännu ett tecken på att jag inte var ensam: det hördes bråk från övervåningen.
(s. 207)

I (20) har översättaren inte översatt ordet *ääniä* 'ljud, röster' från frasen *riitelyn ääniä* 'bråkljud'. Denna utelämning har emellertid inte framkallat någon semantisk förändring eftersom bråk i denna kontext innebär att det hördes ljud. De som läser översättningen uppfattar det mellan raderna. Ingo (1991b: 10) påstår att semantiska utelämningar ibland kan vara motiverade för rytmens skull. När det gäller implicitgörande utelämningar är det inte helt säkert att läsaren noterar det innehåll som inte uttrycks klart i ord.

5.3.3 Numerusbyten

Det är fråga om ett numerusbyte när ett ord som står i singularis i källtexten ersätts med ett ord i pluralis eller omvänt (Huhtala 1995: 49). Exempel på båda riktningarna ges nedan, först från singularis till pluralis i (21) och sedan från pluralis till singularis i (22):

(21) a. Ja kuule, alota *jostain helposta kysymyksestä* niin siitä on hyvä sit kohottaa rimaa.

(s. 38)

b. Och du, börja med *enklare frågor*, så kan vi höja ribban sen. (s. 31)

(22) a. Mä luulen että jos pentu vaikka leikkii *komeroissa* ja *liitereissä* ja kellarinkatolla ja sit jos sen isä rakentaa sille leikkimökin niin se ei leiki siinä enää. (s. 25)

b. Jag tror att om en unge leker i *garderoben* och i *vedboden* och på dasstaket och om hans pappa sen bygger en lekstuga åt honom, så slutar ungen att leka. (s. 21)

I exempel (21) står frasen *jostain helposta kysymyksestä* i singularis i källtexten medan dess svenska motsvarighet *enklare frågor* står i pluralis. Det motsatta fallet möter man i exempel (22) där substantiven *komeroissa* och *liitereissä* står i pluralis i det finska originalet men deras översättningar *garderoben* och *vedboden* står i singularis.

Ett numerusbyte kan innebära innehållsmässiga förändringar, men det är också möjligt att ett numerusbyte inte medför någon större semantisk förändring i kontexten (Huhtala 1995: 50). I alla de ovanstående exempelmeningarna har numerusbyten inte inneburit några större semantiska förändringar. I följande exempel har däremot numerusbytet från singularis till pluralis medfört en sådan förändring:

(23) a. Sit joku värisevä tulitikkutyttö tulee lausuun *runoa* seimenlapsesta ja näyttää että se murtuu just, ja sit tulee pikku poika nokkahuilun kans. (s. 53)

b. Sen kommer en skälvande tjej av tändsticksform och läser *dikter* om barnet i krubban och ser ut att när som helst klappa ihop på stället, sen inträder en liten pojke med blockflöjt. (s. 43)

Läsare av dessa exempelmeningar får olika associationer av situationen. Den som läser den finska källtexten tänker sig att tjejen läste endast en dikt men den som läser den svenska översättningen uppfattar att tjejen läste flera dikter. På grund av dessa olika associationer har numerusbytet inneburit en innehållsmässig förändring.

5.3.4 Stavningsbyten

Enligt Huhtala (1995: 51) ingår tre olika förändringstyper i stavningsbyten. Den första gruppen innefattar fall där översättaren använder en stor begynnelsebokstav i stället för originalets lilla bokstav. En liten bokstav kan likaså bytas ut mot en stor. Båda fallen illustreras nedan:

(24) a. Et pitää eläytyä niin pirusti ettei ”putoa” tilanteesta vaikka jotain ”hyvin *Yllättävääkin*” sattuis. (s. 27)

b. Att man måste ”leva sej in i” det så att man inte tappar ”greppet” ifall nåt mycket ”*överraskande*” skulle inträffa. (s. 23)

(25) a. Se näytti joltain *teräsmieheltä* etukenossa, tukka nuoltuna taaksepäin. (s. 248)

b. Han såg ut som *Stålmannen* lite grann, håret slickat bakåt. (s. 207)

I (24) har författaren stavat adjektivet *Yllättävää(kin)* med en stor begynnelsebokstav till skillnad från översättaren som har använt en liten begynnelsebokstav i det motsvarande svenska ordet *överraskande*. Det motsatta fallet möter man i (25) där översättaren har skrivit namnet *Stålmannen* med en stor begynnelsebokstav till skillnad från källtexten. Det kan gälla antingen en ordagrann motsvarighet eller en icke-ordagrann motsvarighet som skrivs med en liten respektive stor begynnelsebokstav till skillnad från källtextens stora respektive lilla begynnelsebokstav (Huhtala 1995: 52). I (24) och (25) var det fråga om ordagranna motsvarigheter men i följande meningar är det fråga om icke-ordagranna motsvarigheter som skrivs med en stor respektive en liten begynnelsebokstav:

(26) a. Sen pakkomielteenä oli et mun piti kattoo *Noppa-ohjelmia* kun ne oli muka niin kehittäviä (s. 56).

b. Hans tvångstanke var att jag skulle titta på *du-kan-självt program*, eftersom dom sas

vara så utvecklande. (s. 46)

I (26) har översättaren ersatt ett egennamn med appellativet och därför har han stavat *du-kansjälvs program* med en liten begynnelsebokstav. Dessa ord är inte varandras ordagranna motsvarigheter men de betecknar på sätt och vis samma sak i de olika språkmiljöerna i Finland och i Sverige.

Den andra gruppen i stavningsbyten inkluderar fall där källtextens skribent skrivit ett tal med siffror och översättaren med bokstäver eller omvänt (Huhtala 1995: 52). Följande exempel innehåller ett stavningsbyte av den förstnämnda typen:

- (27) a. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio on selvittänyt eristämisen käyttöä Suomessa ja antanut päätöksensä *31.12.1998* (Niskanen 1999a: 3031).
- b. Riksdagens biträdande justitieombudsman Riitta-Leena Paunio har granskat bruket av isolering i Finland och gett sitt utslag i frågan *den 31 december 1998* (Niskanen 1999b: 3032).

I exemplet ovan innehåller originaltexten tal, ett datum, som författaren stavat helt med siffror. Däremot har samma datum skrivits dels med siffror och dels med bokstäver i översättningen och närmare sagt är det namnet på en månad som översättaren stavat med bokstäver. Enligt Svenska skrivregler (1993: 86-87) kan man också i svenskan använda samma skrivsätt som i den finska meningen ovan men det kan lätt leda till förväxlingar och oklarheter. Det finns bl.a. risk för sammanblandning av siffror för månad och dag. Det tydligaste sättet är därför att skriva ut månadens namn med bokstäver. Trots allt detta har författaren och översättaren behandlat tal på olika sätt vilket har åstadkommit ett stavningsbyte. Den tredje gruppen av stavningsbyten omfattar för sin del fall där översättaren till skillnad från källtextens skribent förkortar ett ord i texten eller omvänt (Huhtala 1995: 53). Nedan ges ett exempel på fall där översättaren använder en förkortning men inte författaren:

- (28) a. Se oli kehunu jokaiselle joka viitti kuunnella että hänen poikansa esiintyy *televisiossa*.
(s. 66)
- b. Hon hade skrutit för alla som orkade höra på att hennes pojke skulle uppträda i *TV*.
(s. 54)

I exempel (28) har författaren skrivit hela ordet *televisio(ssa)* men översättaren har använt förkortningen *TV*. Det kan tilläggas att det skulle ha varit möjligt att också översättaren skrivit ett helt ord *television* eller att författaren använt förkortningen *TV*. Huhtala (1995: 53) anser att genom att ordet förkortas i någondera texten är det således inte längre fråga om en ordagrann motsvarighet. För att ett stavningsbyte kan uppstå måste de aktuella element som ingår i stavningsbytet kunna förkortas såväl i källtexten som i översättningen.

5.3.5 Namnbyten

Enligt det traditionella semantiska synsättet har egennamn inte någon egentlig betydelse, utan de har endast som uppgift att som ett slags etiketter identifiera olika slags individer. Om det inte finns någon betydelse finns det inte heller någonting att översätta och man skulle logiskt kunna dra den slutsatsen att namn inte ska översättas. I verkligheten är saken inte så enkel. (Ingo 1991a: 204.)

Översättaren kan utnyttja olika principer när det gäller behandlingen av namn vid översättning. Den första principen är att han använder precis samma namn i översättningen då han således inte översätter namnet. (Huhtala 1995: 96.) Detta exemplifieras nedan:

(29) a. Koko *Torvenkylän* nuorisoklaani seiso kans, juhlallisena rivissä. *Touko, Ripe, Vuokko*.

Ja lisäksi *Toivo Tuuhonen*. (s. 304)

b. Och väntade gjorde också hela ligan av *Torvenkyläs* ungdom, i en högtidlig rad. *Touko, Ripe, Vuokko*. Och därtill *Toivo Tuuhonen*. (s. 249)

I ovanstående exempelmeningar har översättaren bevarat alla namn i oförändrad form ända från byn *Torvenkylä* till dess egendomligaste invånare *Toivo Tuuhonen* för att inte tala om mycket centrala figurer i romanen som *Touko, Ripe* och *Vuokko* och således låtit bli att översätta dem. Vanligen brukar man rekommendera detta förfaringssätt därför att namn inte brukar ha någon egentlig betydelse (Ingo 1991a: 204). Den andra principen är att översättaren modifierar det källspråkliga namnet enligt målspråkets uttalsregler. Fördelen med detta sätt är att det är lättare för måltextens läsare. (Huhtala 1995: 96.) Följande exempel illustrerar detta:

(30) a. *Eeva Braunia*. (s. 48)

b. *Eva Braun*. (s. 42)

I (30) har det finska förnamnet *Eeva* blivit *Eva* i svenskan stavat med endast en *e*-bokstav, eftersom översättaren har velat ta hänsyn till målspråkets ortografi, uttal, gängse namnformer osv. Den tredje principen är att namnet ersätts med ett målspråkligt namn. Detta blir aktuellt om namnet har en viss funktion i texten, om det t.ex. innehåller viktig information till läsaren. Det är också möjligt att vissa namn väcker speciella associationer hos originaltextens läsare. Om namnet inte ersätts med ett motsvarande namn i målkulturen kan dessa associationer förbli dolda för måltextens läsare. (Huhtala 1995: 96.) Ett exempel på denna undergrupp av namnbyten:

(31) a. Meillä oli läksynä joku saatanan *Pessi ja Illusia* –satu. (s. 19)

b. Vi hade fått i läxa nån satans saga, *Sur och Glad*. (s. 15)

I (31) har översättaren ersatt de finska sagofigursnamnen med de motsvarande svenska sagofigursnamnen för att måltextens läsare skulle få samma information och associationer som källtextens läsare. Utan ersättningen av namn skulle dessa associationer förbli dolda för svenskspråkiga läsare. Den fjärde principen är att namnet översätts, t.ex. ett binamn (Huhtala 1995: 96). Detta illustreras nedan:

(32) a. Ottakaa kunnon nimi kuten esimerkiksi *Kellokukat*, niin tai *Ruusunmuput*, jotakin erikoista ja piristävää. (s. 69)

b. Hitta på ett riktigt namn som till exempel *Blåklockorna*, varför inte *Rosenknopparna*, något annorlunda och skojigt! (s. 56)

I exempel (32) är det inte fråga om binamn utan om namn på grupper i lekskolan som skulle delta i frågesport. Dessa namn har emellertid var sin innebörd som översättaren har velat bevara också för måltextens läsare. Därför har han gett dem ordagranna översättningar i svenskan. Enligt Huhtala (1995: 54, 96) förorsakar alla utom den första principen namnbyten. I verkligheten har namnen samma referens (person, ställe osv.) och därför kan de medföra innehållsmässiga förändringar vilket framgår av följande meningar:

- (33) a. Minä kirjotan vielä jonaki päivänä kirjan ja pistän sille nimeksi ”*Menevä mies*”. (s. 297)
 b. En dag skriver jag rentav en bok och ger den namnet ”*Den framgångsrike mannen*”.
 (s. 242)

I exemplet ovan ger namnet på en bok olika associationer hos källspråkliga och målspråkliga läsare. Det som författaren avser med denna boktitel är att personen i fråga, dvs. Svante, skriver om hur mycket jordbrukaren måste arbeta och hur bråttom han alltid, på sommaren, på vintern osv., har. Det är inte fråga om pengar eller status och andra liknande saker som hör ihop med adjektivet *framgångsrik* som översättaren använt i namnet. Därför uppfattar de svenskspråkiga läsarna jordbrukarnas liv på ett helt annorlunda sätt än de som läser originaltexten. Översättaren har inte heller uttryckt samma sak på något annat ställe i översättningen och man kan inte läsa det riktiga sakförhållandet mellan raderna. *Menevä mies* väcker också vissa associationer: ’kvinnokarl’ e.d. men *den framgångsrike mannen* gör inte det. Alla de ovannämnda sakerna medverkar till att namnbytet i detta aktuella fall framkallar en innehållsmässig förändring i kontexten.

Egenamn kan vara antingen verkliga eller helt fiktiva som ibland i skönlitteraturen. Det är naturligt, att de fiktiva namnen oftare översätts än de verkliga. Inom skönlitteraturen är det också vanligt att översättaren bevarar de främmande namnen för att ge lokalfärg åt framställningen. (Ingo 1991a: 205-206.)

6 OM FÖRFATTARINNAN OCH HENNES PRODUKTION

Anna-Leena Härkönen, fri författare och skådespelare, blev född i Limingo den 10 april 1965 (Grünn 1997: 45). Hennes föräldrar var lärare och hon var det äldsta barnet av sex syskon. För första gången blev Härkönen allmänt känd när hon spelade huvudrollen i Mikko Niskanens film *Mona ja palavan rakkauden aika* 1983. Sedan började hon studera vid Teaterhögskolan men avslutade sina studier efter ett år. År 1984 kom Härkönens debutroman *Häräntappoase* (Tjurdödarvapnet) ut. Den kunde karakteriseras som en ungdomsroman där berättas om de ungas liv och problem. (Saaristo 1987: 18; Tarkka 1989: 55-56.) Romanen har blivit mycket populär: den hör till de mest lästa böckerna i skolorna och man har gjort en TV- och en teaterversion av den (Grünn 1997: 45). Anna-Leena Härkönen har också blivit prisbelönad för

denna roman: år 1984 fick hon J. H. Erkkos pris (J.H. Erkon palkinto) och år 1985 fick hon Tack för Boken-hederspriset (Kiitos Kirjasta –tunnustuspalkinto) (Aarnio & Loivamaa 1997: 155-156, 161). Boken kommer att bli en klassiker (Grünn 1997: 45).

1985 tog Anna-Leena Härkönen studenten. Hon ville fortfarande bli skådespelare och fortsatte sina skådespelarstudier vid Tammerfors universitet. År 1986 utgavs Härkönen andra roman *Sotilaan tarina* (Soldatens berättelse). (Tarkka 1989: 55; Lindstedt 1998: 52.) Den var mera självbiografisk än debutromanen och i den berättas om Härkönen själv och hennes erfarenheter i teatervärlden (Grünn 1997: 45; Saaristo 1987: 19). 1989 blev Härkönen färdig med studierna och nästa år kom ut romanen *Akvaariorakkautta* (Akvariekärlek). I den ville författaren ta upp teman som kvinnlighet och sexualitet. (Lindstedt 1998: 52; Grünn 1997: 45.) Sångsamlingen *Jos joku kysyis multa* utgavs 1991 och novellsamlingen *Karusellimatka* 1993 (Rantala 1994: 48). *Karusellimatka* innehåller 15 noveller och teman varierar men i alla berättas om nutidens människor och värld, om hur absurt människolivet kan vara (Grünn 1997: 46).

Sedan gjorde Härkönen ett manuskript för TV-serien *Vuoroin vieraiissa* med Pekka Milonoff som också blev mycket omtyckt (Lindstedt 1998: 52). År 1998 kom Härkönen fjärde roman *Avoimien ovien päivä* ut och nu var det relationen mellan moder och dotter som författaren ville skildra (Neimala 1998: 39). I år, 1999, har Anna-Leena Härkönen igen utgett en ny bok *Kauhun tasapaino ja muita kirjoituksia* som innehåller små roliga berättelser om hennes självupplevda saker och händelser (Neimala 1999: 81).

Anna-Leena Härkönen är som bäst när hon skriver realistiska romaner (Lindstedt 1998: 52). Hennes produktion berättar om den moderna människan och hennes svårigheter att leva i dagens värld. Hon skildrar också gärna kvinnor och deras liv. (Grünn 1997: 45-46.) Humor glömmer hon inte heller i sina böcker (Neimala 1999: 81). Förutom de ovannämnda priserna har hon också fått Stora Finska Bokklubbens hederspris (Suuren Suomalaisen Kirjakerhon tunnustuspalkinto) två gånger: år 1991 och år 1994 (Aarnio & Loivamaa 1997: 163, 165). Nuförtiden bor Anna-Leena Härkönen i Helsingfors och många finländare väntar ivrigt vad hon kommer att skriva i sin nästa bok om.

7 MATERIAL OCH METOD

Undersökningsmaterialet består av hälften av romanen *Häräntappoose* skriven av Anna-Leena Härkönen och hälften av dess svenska översättning *Tjurödödarvapnet*. Orsaken till att jag använt just denna roman som mitt material är att jag har läst boken på finska och sett TV-versionen av den och jag har tyckt om båda. Jag ville sedan läsa också den svenska översättningen av romanen och se hur ordagrant eller icke-ordagrant översättaren översatt texten. Jag var bl.a. intresserad av att veta om översättaren verkligen hade översatt alla de åtskilliga svordomar som förekommer i boken eller var han i flera fall "tvungen" att utelämnat dem för att göra boken mera läsvänlig.

Det finska originalet omfattar 316 sidor medan översättningen 256 sidor av vilket man emellertid inte kan dra den slutsatsen att översättaren utelämnat 60 sidor helt och hållet. Det förhåller sig nämligen så att det finns några tomma sidor mellan olika avsnitt i källtexten men inte i översättningen och eftersom det finns 26 avsnitt i hela romanen är båda böckerna ungefär lika långa. Den ena hälften av mitt material är från början av boken och den andra hälften från slutet av boken, dvs. de fem första avsnitten och de åtta sista avsnitten. Avsnitten är litet längre i början av romanen än i slutet av den. Jag ville att mina exempel skulle vara mångsidiga och därför är både början och slutet av romanen med i materialet och inte enbart den ena eller den andra delen. Motiveringen för att jag inte undersökt hela boken är att även hälften av den innehåller tillräckligt många belägg för en pro gradu-avhandling som dessutom är huvudsakligen en kvalitativ undersökning. Om jag hade granskat hela boken hade antalet belägg varit större men de olika bytena hade förekommit i samma proportion som bara i hälften av boken.

I Finland har romanen utgetts 1984 men mitt undersökningsmaterial representerar tionde upplagan från år 1994. Den svenska översättningen utgavs 1985 och dess översättare är Antti Jalava. Romanen innehåller mycket talat språk och humor. Dess huvudperson är en 16-årig Alpo Korva från Vasa som tänker åka till Sverige för att sommarjobba där. Han har emellertid släktingar på landet som behöver extra folk för att hjälpa till med höskörden. Alpos mamma vill att pojken åker dit och så blir det också. Alpo är en ganska svår människa eftersom han har en negativ inställning till nästan allting och alla. Sommaren på landet är nyttig för Alpo i det hänseendet att den är så olik och innehåller många nya upplevelser, t.ex. han blir kär i en flicka,

Kerttu. Allt detta resulterar i att när Alpo i slutet av sommaren åker tillbaka hem har han blivit vuxen och är mera som en ung man än en ung pojke.

Jag har först läst den finska originaltexten från pärm till pärm för att återkalla i minnet vad intrigen i boken är. Sedan har jag noggrant läst (hälften av) originalet och (hälften av) översättningen vilket innebär att jag jämfört dem sats för sats, strukit under de relevanta olikheterna och antecknat vilka byten understrykningarna gäller. Därefter har jag renskrivit alla belägg med sin kontext som i allmänhet har varit den aktuella satsen eller meningen. Ytterligare har jag grupperat belägg in i fem klasser: tillägg, bortfall, numerusbyten, stavningsbyten och namnbyten, räknat antalet belägg i varje grupp, summerat dem och fått som resultat antalet alla belägg. Sedan har jag granskat varje byte skilt för sig så att jag först har läst alla dess belägg igenom för att få en uppfattning om dem som helhet. Därefter har jag omgrupperat beläggen in i mindre klasser, räknat deras antal och sökt efter andra relevanta och intressanta drag som finns vid det aktuella bytet. Förutom att jag sökt efter olikheterna mellan källtexten och översättningen har jag också försökt hitta orsaker till varför texterna är olika, dvs. varför översättaren har behandlat översättningen som han nu har gjort. Kriteriet på valet av exempel i analysdelen har varit att vart och ett av exemplen representerar klart och tydligt sin egen klass men jag har också velat ta med satser och meningar som tydliggör stilen i romanen, framför allt i form av humoristiska och talspråkliga exempel.

Min avhandling är dels kvalitativ. Undersökningsmaterialet har jag analyserat huvudsakligen deskriptivt vilket innebär att jag beskrivit och förklarat mina exempel. Ibland har jag också gett egna översättningsförslag. Dels är avhandlingen kvantitativ eftersom jag har gett några resultat i form av siffror när jag ansåg det vara av intresse samt relevant för beskrivningen av företeelserna. De numeriska resultaten har jag i allmänhet presenterat i form av procenttal eftersom meningarna i originaltexten och översättningen inte är lika långa. Jag har utnyttjat en kombination av metoder för att få mera och mångsidigare information ut ur materialet. Den kvalitativa metoden har bl.a. följande fördelar: man går på djupet i stället för på bredden, man har endast få enheter och man strävar efter att få en helhetsbild av dem i relation till frågeställningen, syftet är att skapa en ökad förståelse för de problem som man arbetar med. Den främsta fördelen med den kvantitativa metoden är för sin del att den möjliggör generaliseringar. (Holme & Solvang 1991: 89, 95.) Det måste dock tilläggas att mitt material är för litet för allmängiltiga generaliseringar vilket inte heller är mitt syfte men några jämförbara

data ger mina siffror i alla fall. Den kvantitativa och kvalitativa metoden kompletterar varandra. Genom att använda dem tillsammans får man en bättre helhetsbild av de företeelser man undersöker.

8 FRIVILLIGA ÖVERSÄTTNINGSBYTEN I MATERIALET

8.1 Allmänt

I det följande presenterar jag analysen av materialet och resultaten. De olika översättningsbytena tas upp och kommenteras i storleksordningen vilket innebär att först redogörs för bortfall därefter för tillägg, namnbyten, numerusbyten och stavningsbyten. De olika undergrupperna inom dessa byten granskas också i storleksordningen.

8.2 Bortfall

Bortfall utgör det frekventaste frivilliga översättningsbytet i mitt undersökningsmaterial. Dess andel av alla frivilliga översättningsbyten är 53,3 %. Översättaren kan utelämna olika slags textbitar från de minsta möjliga betydelsebärande enheterna i språket, dvs. morfemen till större enheter när han överför textmaterial från ett språk till ett annat. I det aktuella materialet har jag hittat följande undergrupper av bortfall: enstaka morfem, ord, fraser, satser eller meningar samt flera satser eller meningar. Till de vanligaste fallen i mitt material hör utelämnning av ord vars procentuella andel av alla bortfall är 79,9 %. Jag har grupperat ordbortfall till tre olika typer. Det mest typiska fallet är att översättaren har utelämnat tämligen innehållsfattiga ord. De kan t.ex. vara småord, som konjunktioner eller olika slags adverb, eller mycket talspråkliga ord. Ett par exempel på småord:

(1) a. Mä jätin sen siihen uneksimaan paremmasta maailmasta *ja*

herneenpalonsuojelijajengistään *ja* kalpeesta ämmästään. (s. 49)

b. Jag lämnade honom att drömma om en bättre värld, om sitt fredsförsvargång, om sin bleka gumma. (s. 42)

(2) a. Ei sun tartte, polta *vaan* itte! (s. 258)

b. Nej tack, rök själv du! (s. 217)

I exempel (1) har författaren använt konjunktionen *ja* 'och' två gånger men översättaren har utelämnat den i båda fallen. Eftersom denna roman är mycket talspråklig och ordet *ja* upprepas ofta i talet har också författaren använt detta ord i rikliga mängder. Översättaren har för sin del inte alltid följt författaren i detta hänseende utan han har helt enkelt utelämnat många *ja*-ord. Ett annat typiskt fall i denna översättning är att översättaren har utelämnat ordet *och* i flera fall på de ställen där författaren har använt *ja* men översättaren har sedan lagt till "extra" *och*-ord på andra ställen där *ja*-ord inte förekommer i den finska originaltexten. På detta sätt har översättaren skapat balans i målspråket så att man kan hitta ordet *och* ungefär lika många gånger i översättningen som ordet *ja* i källtexten. Exempel (2) representerar ett vanligt fall då adverbet, i detta fall ordet *vaan* 'bara', inte har någon motsvarighet i översättningen. Översättaren har ofta utelämnat småord av denna typ från sin text eftersom de inte medför någon ny eller viktig information. De kan sägas vara självklarheter i satssammanhanget och därför behöver man inte alltid ange dem explicit.

Det är inte sällan som översättaren har utelämnat talspråkliga ord. Sådana ord är t.ex. *nyt*, *kuule*, *katso*, *muka*, *kyllä*, *siinä*, *niin*, *sitten*, *sellainen*, *aika* i dessa eller i sina talspråkliga former som *ny* (av *nyt*), *kato* (av *katso*), *sit* eller *sitte* (av *sitten*), *sellanen* (av *sellainen*) osv. Följande exempel illustrerar dessa fall:

(3) a. Kerro *ny* tarkemmin! hihitti Kirsti. (s. 252)

b. Berätta närmare! fnittrade Kirsti. (s. 210)

(4) a. Just ku auto tuli *niin* mummu oli heittäny veivin. (s.14)

b. Just när bilen kom gav mormor upp. (s. 12)

(5) a. Siellä oli *sellanen* katossänky yhdessä huoneessa. (s. 26)

b. Där fanns en himmelssäng i ett av rummen. (s. 22)

I (3) har det talspråkliga adverbet *ny* (av *nyt*) 'nu' inte någon motsvarighet i översättningen. Orsaken till detta kan vara att det kan uppfattas som en självklarhet i sammanhanget och det

kan således utelämnas och läsas endast implicit. Om exempel (4) kan konstateras att småordet *niin* 'så' ofta upprepas i talet och översättaren i flera fall har utelämnat dess motsvarighet som onödigt element i mitt material. Det kan emellertid tilläggas att det finns också fall då han följt originalförfattaren och angett det ordagrant för att stilen i översättningen skulle motsvara stilen i källtexten, dvs. låta talspråklig. I (5) har pronomenet *sellanen* (av *sellainen*) 'sådan' inte någon svensk motsvarighet i översättningen. Detta pronomen kan uppfattas som onödigt element i kontexten eftersom det senare i både originalet och i översättningen blir klart för läsaren vad detta *sellanen* egentligen syftar på. Ordet har inte någon avgörande roll i en sats som (5) och därför har det känts motiverat för översättaren att utelämna det.

Ordbortfall kan för det andra gälla sådana fall där översättaren har utelämnat ett eller flera ord av en fras, t.ex. av en nominalfras, och samtidigt har han lämnat någonting av den ursprungliga frasen kvar i översättningen. Ett par exempel:

- (6) a. Se vaihto *puhtaan* puseron, mitä se tekee vaan todella harvinaisissa tilanteissa. (s. 234)
- b. Han bytte tröja, vilket han bara gjorde vid sällsynta tillfällen. (s. 192)
- (7) a. Sen *elämän* kohokohtia oli joittenki homehtuneiden sukulaisten vierailut. (s. 237)
- b. Till hennes höjdpunkter hörde att få besök av några unkna släktingar. (s. 195)

I (6) har adjektivattributet *puhtaan* i frasen *puhtaan puseron* förblivit oöversatt i den svenska texten. Av den ursprungliga frasen finns kvar ordet *tröja* men inte dess framförställda bestämning *en ren* i översättningen. Däremot i exempel (7) är det genitivattributet *elämän* som översättaren utelämnat i frasen *sen elämän kohokohtia*. Orsaken till detta kan vara att huvudordet i frasen *höjdpunkter* är det allra viktigaste ordet i detta sammanhang och läsaren förstår nog innehållet i denna sats även om frasen *i livet* saknas. I mitt material finns det några belägg på fall där översättaren har utelämnat ett hjälpverb eller ett huvudverb av en verbfras. Ett par exempel illustrerar detta:

- (8) a. Mää *haluaisin* mennä Ranskaan johonki kellariin pitäään vastaanottoja sotaveteraaneille.
(s. 255)
- b. Jag skulle ta mej till Frankrike och ta emot krigsveteraner i nån källare. (s. 214)

- (9) a. Mä lupasin *sanoa* vaikka tiesin etten puhuis sille ämmälle yhtään mitään. (s. 304)
 b. Jag lovade, fast jag visste att jag inte skulle säga ett ord till ragatan. (s. 250)

I (8) har hjälpverbet *haluaisin* 'vilja' inte någon motsvarighet i översättningen. I (9) är det huvud verbet *sanoa* som saknar den ordagranna motsvarigheten *säga* i den svenska meningen. Det kan tilläggas att översättaren har brukat stava detta verb som *säja* för att låta stilen i översättningen motsvara så långt det går stilen i originaltexten, dvs. vara mycket talspråklig. Den tredje typen av ordbortfall utgör sådana fall där översättaren har utelämnat ett ord som tillsammans med något annat ord bildar en sammansättning i källtexten. Detta exemplifieras nedan:

- (10) a. Mikä teidän puhelinnumero on? mä kysyin. (s. 301)
 b. Vad har ni för telefon? frågade jag. (s. 246)

- (11) a. Pelatessamme välitunneilla pallopelejä tuli aina riitaa ja epäsopua säännöistä ja aina olin minä se joka joutui luopumaan. (s. 276)
 b. När vi spelade boll på rasten blev det alltid bråk och gräl om regler, och jag var den som alltid fick avstå och ge vika. (s. 229)

I exempel (10) förekommer sammansättningen *puhelinnumero* 'telefonnummer' i originalet men översättaren har ersatt det med endast *telefon*. Ordet *numero* har förblivit oöversatt vilket innebär att sammansättningen saknar det andra ledet och den har därför blivit ett enkelt ord. I (11) kan man inte hitta sammansättningen *bollspel* i den svenska översättningen utan endast det enkla ordet *boll*. Eftersom översättaren har utelämnat det andra ledet i sammansättningen har det uppstått ett ordbortfall.

I hela materialet utgörs den näst största undergruppen av bortfall av morfem. Deras andel av alla bortfall är 10,4 %. De utelämnade morfemen är närmast enklitiska partiklar (t.ex. *-kin*, *-han*) eller possessivsuffix (t.ex. *-ni*, *-si*). Följande exempel illustrerar dessa fall:

- (12) a. Minäki oon koko ikäni melkeen kamarissa nukkunu, mitä se sieltä enää kannattaa pahkuta pois. (s. 286)
 b. Jag har sovit därinne nästan hela mitt liv och nu är det för sent att börja möblera om.

(s. 236)

(13) a. Joskus se pisti purkkinsa kiertään ja kaikki sai sotkee turpansa vaseliinilla. (s. 37)

b. Ibland lät han burken gå runt och alla fick smeta in truten med salva. (s. 30)

Exempel (12) innehåller den enklitiska partikeln *-ki* (av *-kin*) som inte har någon motsvarighet i översättningen. Forsman (1977: 90) anser att det finska suffixet *-kin* ofta är problematiskt för översättaren speciellt när det är anslutet till en verbform. Då är det endast sammanhanget som avgör, hur och om det överhuvudtaget bör översättas. I detta aktuella fall är *-ki* inte anslutet till en verbform men ändå finns det flera olika sätt att översätta det beroende på kontexten. I ovanstående fall skulle det motsvaras bäst av ordet *också*. I (13) har possessivsuffixet *-nsa* 'sin' förblivit oöversatt i den svenska meningen vilket innebär att ett morfembortfall har uppstått. I mitt material är det ganska ovanligt att översättaren utelämnat en hel sats eller mening. Dessa belägg utgör endast 4,9 % av alla bortfall. Ett par exempel:

(14) a. Se vaan tökkäs sen mulle niin ku jonku tulitikkiuaskin *eikä uskaltamu kattoa silmiin*.

(s. 243)

b. Han bara klämde den i min näve som om den varit en tändsticksask. (s. 201)

(15) a. *Salla Kuha leikkeli superlonia suu supussa ja vaan kerran vilkas mua halveksivasti*.

(s. 19)

b. ----- (s. 16)

I (14) har satsen *eikä uskaltamu kattoa silmiin* 'och vågade inte titta mej i ögonen' förblivit oöversatt vilket har lett till att ett satsbortfall har uppstått. I (15) är det däremot en hel mening som översättaren inte har gett någon som helst motsvarighet i måltextern. Bortfall av fraser är nästan lika frekventa som bortfall av satser eller meningar i mitt material, dvs. belägg på utelämnade fraser är 4,3 % av samtliga bortfall. Följande exempel illustrerar frasbortfall:

(16) a. Joskus se tienas pari markkaa ku oli kupannu ukkinsa kans puolukassa *monta tuntia*.

(s. 71)

b. Ibland tjänade han några mark på att plocka lingon med sin farfar. (s. 59)

- (17) a. Ai jaaha, Anni sano ja käänty häkeltyny ilme *punasella naamallaan*. (s. 283)
 b. Jasså, sa Anni och vände sej mot mej med ett osäkert uttryck. (s. 233)

Tidsfrasen *monta tuntia* i (16a) kunde översättas med *i flera timmar* till svenska. Översättaren har emellertid inte angett denna översättning alls vilket har medfört ett bortfall av en fras. På samma sätt förhåller det sig med exempel (17) där rumsfrasen *punasella naamallaan* kunde ha översatts med *på sitt röda ansikte* men översättaren har igen utelämnat frasen helt och hållet. I mitt undersökningsmaterial är den minsta undergruppen av bortfall sådana fall där de utelämnade textelementen innehåller flera satser eller meningar. Deras andel av alla bortfall är mycket liten, endast 0,5 %. Följande textbitar illustrerar dem:

- (18) a. Mä oisin voinu mennä askeleen sinnepäin *ja ottaa sen syliin*. Mä oisin voimu kohottaa *kättä* ja pyyhkäistä hiuksia sen suusta. (s. 300)
 b. Jag skulle ha kunnat gå fram och stryka bort hår från hennes mun. (s. 245)

- (19) a. Päivän kimmelet milloinkaan, teevan seitsemän portti sen päällä loistavi *kirkkaammin*. Jo kätköistä viimein käy, liidellen yli virken lähteen...
Pieni hymy nykähti suupielessä. Sit se vakavoitu taas ja peränty.
 - Riittääkö? mä kysyin sitä kiinteesti silmiin tuijottaen.
 - Ei. (s. 266-267)
 b. ----- (s. 223)

- (20) a. Riittääkö?
 - Ei.
 - Lasken vesille verkkojaan, helmen hohtoisat rihmastot yllä koivikon pesien ennättäy.
Koska tuo lintunen livertäin sen suviuntelon siivin käy? (s. 267)
 b. ----- (s. 223)

I exempel (18) har den andra satsen *ja ottaa sen syliin* 'och ta henne i famnen' i den första meningen förblivit oöversatt. Detsamma gäller den första satsen *mä oisin voimu kohottaa kättä* 'jag skulle ha kunnat höja handen' i den andra meningen men orsaken till detta bortfall kan vara att de tre första orden i satsen, dvs. *mä oisin voimu* är precis samma ord som de tre första orden i den föregående meningen. Översättaren har undvikit onödig upprepning genom att

utelägna hela satsen. Både i exempel (19) och (20) består de utelämnade textbitarna av flera meningar. På det aktuella stället i romanen vill Kerttu höra Alpo, sin pojkvän, läsa upp en dikt. Alpo lovar göra det och han hittar på dikten samtidigt som han läser upp den. Resultatet är väl inte så lyckat eller åtminstone betyder dikten ingenting. Dikten innehåller också egendomliga ord som säkert skulle vara omöjliga att översätta. Därför har översättaren utelämnat två delar av dikten helt och hållet, dvs. den första och den tredje delen, men den mellersta delen har han översatt. Den är kanske den lättaste delen men översättaren har översatt den ganska fritt för att göra den rimligare. Som det redan har konstaterats är bortfall i form av flera satser eller meningar ytterst sällsynta i mitt material men i exempel som (18)-(20) kan de vara motiverade för att undvika onödig upprepning (18) eller innehållstomma ordräcker (19)-(20).

Denna aktuella roman innehåller rikligt med svordomar och vanligen har de sina motsvarigheter i översättningen men det finns dock flera fall där översättaren utelämnat dem. Detta kan bero på att han velat göra språket litet mer läsvänligt genom att låta en del av svordomarna förbli oöversatta. Följande exempel illustrerar detta:

(21) a. *Ja niin saatanasti kampperintippoja.* (s. 246)

b. Och kamferdroppar. (s. 205)

I ovanstående exempel saknas den svenska motsvarigheten 'så satans mycket' till de finska orden *niin saatanasti*. Översättaren har på detta sätt undvikit den överflödiga användningen av svordomar i sin text. I materialet finns flera belägg på fall där översättaren utelämnat ett namn eller en del av ett namn, dvs. antingen ett förnamn eller ett efternamn, på en person eller på en plats. Nedanstående exempel illustrerar namnbortfall:

(22) a. Kun mä olin viemässä sitä *Mäkelinin* Toukolle niin Kerttu tuli mua vastaan SAMAN LAATIKON KANSSA. (s. 265)

b. När jag var på väg till Touko för att ge honom brevet kom Kerttu emot mej med SAMMA LÅDA. (s. 221)

(23) a. *Vaasan* saaristo, moottoriveneet, Koivulahden rokkipirskeet, meri. (s. 11)

b. Skärgården, motorbåtarna, rockgalan i Björkvik, havet. (s. 9)

I (22) kan man hitta motsvarigheten till förnamnet *Touko* i översättningen men däremot har översättaren utelämnat efternamnet *Mäkelin* i sin text. I (23) har *Vaasan* 'Vasa', dvs. namnet på en plats, inte angetts i översättningen. En möjlig förklaring till detta är att namnet på denna stad ingår i den föregående meningen såväl i källtexten som i översättningen och det blir klart för läsaren vilken plats det är fråga om utan namnupprepning.

När en översättare utelämnar textmaterial är det alltid möjligt att en del av informationen går förlorad. I mitt material förhåller det sig så att innehållet vanligen kvarstår, dvs. det kvarstår i 71 % av alla bortfall. När en innehållsförändring uppstår kan den utelämnade textbiten vara ett morfem, ett ord, en fras, en sats eller mening eller flera satser eller meningar. På basis av mitt undersökningsmaterial kan man dra den slutsatsen att ju större element utelämningen gäller desto sannolikare är det att den medfört en innehållsförändring. När översättaren utelämnat flera satser eller meningar har det alltid framkallat en semantisk förlust i texten. Exempel (19) och (20) ovan illustrerar detta. De utelämnade delarna i dikten har inte angetts på något annat ställe i översättningen och de kan inte heller läsas mellan raderna eftersom innehållet är som ovan redan konstaterats ganska fattigt på sätt och vis. Detta innebär att målspråkläsarna inte får samma information som källspråkläsarna.

När översättaren utelämnat en sats eller mening har det nästan i 80 % av de motsvarande bortfallen medfört en innehållsförändring i texten. Ett exempel:

(24) a. *Harri Holkerin linjoilla!* (s. 36)

b. ----- (s. 30)

Ovanstående exempel kan sägas vara en upprepning eftersom precis samma ord står i slutet av den föregående meningen i källtexten (*Muuta ne ei tee ku lätkii pingistä jossain kellareissa ja hokee Harri Holkerin linjoilla.* s. 36). Översättaren har utelämnat namnet också där och använt ett helt annat uttryck (*Dom gör ju inget annat än lirar pingis i sin källare och slår ihop klackarna på kommando.* s. 30). Översättaren har på detta ställe beaktat målgruppen när han utelämnat en hel sats som innehåller namnet på en finsk politiker. Det kan nämligen vara så att alla svenskspråkiga läsare inte känner till denna politiker och därför är utelämning av en hel sats i vilket namnet ingår motiverad. Detta har emellertid förorsakat en innehållsförändring i kontexten. Ytterligare ett exempel på bortfall där det utelämnade elementet är en mening:

(25) a. *Se ei voimu ku toistella että kuule Allu.* (s. 60)

b. ----- (s. 51)

I (25) har översättaren utelämnat en mening vars innehåll inte kan läsas implicit. Meningen har inte heller uttryckts varken tidigare eller senare i översättningen vilket innebär att en innehållsförlust har uppstått. Det finns även några utelämnade satser och meningar i vilka det inte ingår sådana betydelsekomponenter att utelämnandet förorsakar semantisk förlust och detta exemplifieras nedan:

(26) a. *Joo, vesisuonia näyttää olevan joka huoneen lattian alla ja se taas aiheuttaa maasäteilyä joka puolestaan aiheuttaa syöpää! Se julisti.* (s. 286)

b. *Jojomän, här är det uppenbart att ni har vattenådror under varje golv, och det ger upphov till markstrålning som i sin tur orsakar cancer!* (s. 236)

I (26) kan den information som finns i den utelämnade satsen läsas mellan raderna i översättningen. Därför har det inte uppstått någon semantisk förändring i kontexten även om översättaren utelämnat en så lång textbit som en hel sats. Litet över hälften av de fall där översättaren utelämnat en hel fras framkallar en semantisk förlust i texten. I det följande ges exempel:

(27) a. *Mä näpersin puhelinpöydällä olevaa liinaa kosteella kädelläni.* (s. 298)

b. *Jag fingrade på duken som låg över telefonbordet.* (s. 243)

(28) a. *Mut vietiin sen takia Kokkolaan asti kasvatuseuvolaan.* (s. 273)

b. *Dom tog mej till barnpsyket för den sakens skull.* (s. 226)

I (27) har frasen *kosteella kädelläni* 'med min fuktiga hand' förblivit oöversatt och eftersom den inte annars kan underförstås i kontexten får målspråksläsarna inte denna information. Exempel (28) liknar exempel (24) i det hänseendet att översättaren har tagit hänsyn till mottagargruppen när han utelämnat textmaterial. Den utelämnade frasen *Kokkolaan asti* 'ända till Karleby' innehåller namnet på en liten stad i Finland som kanske inte alla svenskar känner till även om den ligger på västra kusten i vårt land. Detta bortfall framkallar en semantisk förlust.

Utelämning av enstaka ord kan också förorsaka innehållsmässiga förändringar i kontexten och i mitt undersökningsmaterial är deras andel av alla ordbortfall cirka 25 %. Jfr:

- (29) a. Se oli *hyvä* lakki, mummulta saatu. (s. 68)
 b. Det var en mössa, jag hade fått den av mormor. (s. 55)
- (30) a. Sit mä paiskasin tyhjän viinipulloni *täysiä* seinään. (s. 245)
 b. Sen slängde jag min tomma vinflaska i väggen. (s. 204)

I exempel (29) har översättaren utelämnat adjektivet *hyvä* 'bra'. De som läser översättningen får inte denna information eftersom den inte har angetts på något annat ställe, dvs. varken tidigare eller senare, i översättningen och den kan inte läsas mellan raderna. Precis detsamma gäller adverbialet *täysiä* 'med full kraft' i exempel (30) och därför framkallar dessa bortfall semantiska förändringar.

När de minsta betydelsebärande enheterna i språket, dvs. morfemen, har förblivit oöversatta har informationen gått förlorad i cirka 20 % av alla morfembortfall i mitt material. Jfr:

- (31) a. Heti kun mä näytin surkeelta niin se tarjos kultasella vadilla pari aforismia mitä se ei *itekkään* tajunnu. (s. 57)
 b. Alltid när jag verkade nere serverade han några aforismer på silverfat, som han inte hajade nånting av själv. (s. 47)

I ovanstående exempel kan man inte hitta någon motsvarighet till den enklitiska partikeln – *kään*. Morfemets funktion är att framhäva ordet *itse* 'själv' och uttrycka att varken personen i fråga, Pekka, eller någon annan kunde fatta Pekkas aforismer. Eftersom morfemet saknas i översättningen får dess läsare den uppfattningen att det var endast Pekka som inte fattade sina aforismer medan andra gjorde det.

Trots utelämningarna kvarstår innehållet vanligen. Det beror ofta på att kontexten täcker innehållsförlusten, dvs. samma information finns antingen tidigare eller senare i texten. Den andra orsaken är att informationen kan annars framgå av kontexten. En del av bortfallen kan också gälla textmaterial vars innehåll är självklarheter i sin kontext. Detta exemplifieras nedan:

- (32) a. Onko sulla mitään lisättävää *asiaan*? mä kysyin mahdollisimman uhkaavasti. (s. 60)
 b. Har du nåt att tillägga, frågade jag så utmanande jag kunde. (s. 51)

I exemplet ovan har översättaren inte översatt ordagrant eftersom finskans *asiaan* saknar den svenska motsvarigheten *till saken*. Innehållet i den utelämnade textbiten representerar en självklarhet i kontexten och den kan läsas mellan raderna i översättningen. Detta innebär att utelämnning av självklara saker inte medför innehållsmässiga förändringar.

8.3 Tillägg

I mitt material är andelen tillägg av de frivilliga översättningsbytena 33,1 %. Det innebär att de utgör den näst största gruppen av frivilliga översättningsbyten i denna undersökning. Tillägg är motsatsen till bortfall och tillsammans utgör de nästan 90 % av de frivilliga översättningsbytena (86,4 %). Eftersom det tillagda elementet kan vara vilken enhet som helst inom grammatiken (t.ex. ett ord, en fras, en sats) och det förekommer variation vilka element översättaren har tillagt har jag delat dessa tillägg in i fyra undergrupper som är följande: enstaka morfem, ord, fraser samt satser eller meningar. Det allra vanligaste fallet är att översättaren lagt till ett ord och de utgör 77 % av alla tillägg. På basis av mitt material kan jag konstatera att dessa tillagda ord är av tre olika typer. Den största gruppen består av tämligen innehållsfattiga ord t.ex. konjunktioner och olika slags adverb. Dessa exemplifieras nedan:

- (33) a. Nimimerkki pieni surullinen skorppiooni! (s. 46)
 b. Undertecknat Liten *och* ledsen Skorpion! (s. 39)
- (34) a. Sinä lähdet sinne heinäkuuksi heinätoihin kun siellä tarvitaan miehiä, se Svante on sairastellut ja sitten siellä on se Pasi, pikkuserkku jota et ole tavannut... (s. 59)
 b. Du åker dit i juli och hjälper till med höskörden, dom behöver extra folk, Svante har varit krasslig och du får träffa din kusin som du inte sett *än*... (s. 49)

I (33) har översättaren lagt till konjunktionen *och* mellan två likvärdiga adjektiv. På samma ställe i originaltexten skulle en konjunktion också ha varit grammatiskt möjlig, men den saknas. I (34) är det ordet *än* som översättaren lagt till. Detta *än* är ett tämligen innehållsfattigt ord

och fungerar som adverbial i satsen. För det andra kan de tillagda orden vara sådana att de tillsammans med ett annat ord eller flera andra ord bildar en fras i måltexten. Följande exempel illustrerar detta fall:

(35) a. Kelpaisko seura siihen asti? (s. 33)

b. Vad säger du om *lite* sällskap under tiden. (s. 26)

I exemplet ovan fungerar det tillagda ordet *lite* som bestämning i en nominalfras i måltexten. Det är inte sällan som översättaren har tillagt hjälpverb som då tillsammans med huvudverb bildar verbfraser i måltexten. Jfr:

(36) a. Mä en kyllä tajua mitä linnuilla oli tekemistä minkään kanssa. (s. 292)

b. Jag *kan* bara inte fatta vad allt det där angick fåglarna. (s. 239)

Översättaren har i (36) lagt till hjälpverbet *kan*. Detta ord finns inte i originalet vilket har lett till att ett ordtillägg har uppstått. Man kan dock konstatera att ett hjälpverb skulle ha varit grammatiskt möjligt på samma ställe i källtexten. Den tredje och minsta gruppen inom tillagda ord består av fall där översättaren lagt till ord som tillsammans med något annat eller några andra ord bildar sammansättningar i måltexten vilket framgår av följande exempel:

(37) a. Mua ei huvita alkaa selittää ventovieraalle sukulaiselle mun suunnitelmista. (s. 238)

b. Jag har ingen lust att serva mina *framtidspaner* till en vilt främmande släkting. (s. 197)

I ovanstående exempel har översättaren tillagt ordet *framtid* som tillsammans med ordet *paner* bildar en sammansättning *framtidspaner*. Förutom ord har översättaren i det aktuella materialet tillagt fraser vars andel av samtliga tillägg är 10,7 %. Nedan ges ett exempel på frastillägg:

(38) a. Musta se kyllä näytti tarpeeksi kammottavalta leikkas se sitte tai ei, kauneusvirheet oli kyllä isommissa jutuissa ku tukassa. (s. 234)

b. *Fast* jag tyckte han såg lika förjävlig ut med eller utan klippning, *skönhetsfelen för hans del* var allvarligare än så. (s. 193)

I (38) kan man hitta adverbialfrasen *för hans del* i översättningen som emellertid inte har någon motsvarighet i originalet. I detta fall kan man således tala om ett frastillägg. I samma mening förekommer också ett ordtillägg i form av konjunktionen *fast*. I undersökningsmaterialet utgör tillägg av morfem 7,8 % av fallen. Närmast är det då fråga om possessivsuffix (t.ex. *-nsa*) eller enklitiska partiklar (t.ex. *-han*). Som det redan har konstaterats har jag finska som utgångspunkt när jag behandlar tillagda morfem vilket förklarar varför jag inte räknar nedanstående exempel (39) och (40) som tillagda ord. Jfr:

(39) a. Viimesessä yritelmässä ei lukenu muuta ku et ”mä tykkään sun hampaista”. (s. 265)

b. I *mitt* sista försök stod inte annat än att ”jag gillar dina tänder”. (s. 221)

(40) a. Tää paikka on täynnä idiootteja! Rutanen kilju. (s. 283)

b. På det här stället finns *ju* bara idioter! vrålade Rutanen. (s. 234)

Översättaren har i exempel (39) lagt till det possessiva pronomenet *mitt* vars motsvarighet saknas i originalet eftersom början av den finska meningen inte lyder *Viimesessä yritelmässäni*...utan endast *Viimesessä yritelmässä*... . I (40) är det också fråga om morfemtillägg men nu är det den enklitiska partikeln *-han* som finns i översättningen till skillnad från källtexten. Den allra ovanligaste typen av tillägg i materialet utgörs av satser eller meningar. De utgör endast 4,5 % av alla tillägg. Nedan ges exempel på dem:

(41) a. Täällä olikin niin tyhjän oloista. (s. 313)

b. Det har faktiskt känts tomt här, *ska du veta*. (s. 253)

(42) a. Myöhemmin koko ämmä hävis koululta. (s. 24)

b. Senare försvann tanten från vårt plugg *och häckar nu vete fan var*. (s. 20)

(43) a. ----- (s. 238)

b. *Ni kan inte ana hur härligt det är!* (s. 196)

I (41) och (42) representerar *ska du veta* och *och häckar nu vete fan var* tillägg av satser medan en satsfogning har tillagts i (43). På de aktuella ställena i originalboken saknas de här längre textbitarna. Tilläggen i hela materialet är för det mesta av den typen att de gör

översättningen mera flytande och ledigare. Dessa tillägg medför att översättningen låter mera genuin. Originalboken är mycket talspråklig och med hjälp av tillägg, närmast i form av småord, har översättaren (o)medvetet förstärkt den lediga samt talspråkliga stilen i översättningen vilket framgår av följande meningar:

(44) a. Mä oon sitä mieltä et kannattas sulkea kaikki raivohullut saunaan pariksi tunniksi niin ne rauhottus. (s. 281)

b. Jag anser att alla med fallenhet för raseriutbrott borde stängas in i en bastu, där skulle dom *nog* lugna sej. (s. 231)

(45) a. Se oli saanu tasapainonsa takas. (s. 302)

b. Hon hade *vissst* återfått balansen. (s. 247)

I (44) är satsadverbialet *nog* och i (45) är satsadverbialet *vissst* mycket lediga och talspråkliga småord. Genom att tillägga dem har översättaren förändrat stilen för att den skulle vara mera genuint svenskt talspråk och på det sättet skulle motsvara bättre stilen i originalboken. Tilläggen förtydligar ofta texten eller framhäver något element. Flera uttryck har blivit exaktare och mera specifika genom tillägg. Följande exempel illustrerar detta:

(46) a. Ei saa pestä? toisti Lahja osaaottavaisesti ja istu sitä vastapäätä. (s. 282)

b. Får inte tvätta *ryggen*? upprepade Lahja deltagande och satte sej mitt emot henne. (s. 232)

(47) a. Mä söin Erikeepperiä askartelulaudalta ja löin kerran yhtä tatiä pienellä puukengällä jalkaan ku se luki pikku pikku muijaa. (s. 69)

b. Jag stoppade i mej ett pussel från pysselbordet och en gång slog jag till en tant med en liten träsko när hon läste *sagan om* den lilla lilla gumman. (s. 56)

I (46) har översättaren speciellt velat framhäva att det är just ryggen som inte får tvättas och inte någon annan kroppsdel. Det ordet har uttryckts klart och tydligt litet tidigare i både originalet och i översättningen. I denna aktuella exempelmening har författaren emellertid utelämnat det medan översättaren har tillagt det vilket garanterar att ingenting förblir oklart för målspråkläsaren. Exempel (47) är av samma typ. Det kan vara så att de svenskspråkiga

läsarna inte vet att *lilla lilla gumman* syftar på en saga. Genom att tillägga appellativet *sagan (om)* kan också de fatta vad det egentligen är frågan om. Det kan också vara så att inte ens alla de finskspråkiga läsarna vet vad *pikku pikku muija* är för något. De kan undra om det är sagan eller serietidningen eller boken eller något annat. Man kan således påstå att författaren har uttryckt sig på detta ställe oklart och otydligt. Ett tillägg har för sin del medfört att informationen blivit tydligare i översättningen än i originalet. Detta innebär att översättaren har beaktat mottagaren vilket också kan konstateras om nedanstående exempel:

(48) a. Se suikkas mulle salaa neljänsadan shekin. (s. 65)

b. I smyg stack han åt mej en check på fyrahundra *mark*. (s. 52)

(49) a. Se tykkäs sanoa pelkästään sukunimellä, Korva, johtu kai sen mieltymyksestä ihmisyyteen ja inhimillisyyteen. (s. 35)

b. Han tyckte om att använda enbart efternamnet. Korva (=öra) ledde väl hans associationer till humanism och mänsklighet. (s. 28)

I (48) har översättaren förtydligat texten genom tillägget *mark* efter penningssumman. På detta sätt vet även de som läser översättningen att det är fråga om just mark och inte t.ex. om kronor. Mottagarna har iakttagits. Exempel (49) illustrerar det ställe i boken där de svenskspråkiga läsarna får veta vad huvudpersonens efternamn betyder. Namnet *Korva* har inte översatts och det står således alltid i den finska formen. Översättaren har velat ta hänsyn till mottagarna och han har lagt till parentes, likhetstecknet och översättningen till detta namn. Han har gjort det i början av boken vilket har klargjort det främmande namnet tidigt och troligen ökat de svenskspråkiga läsarnas läslust ännu mer.

Största delen av tilläggen i mitt undersökningsmaterial, cirka 89 %, är sådana att de inte medför nya betydelsekomponenter. Orsakerna till att ett byte inte framkallar en betydelseförändring kan antingen vara att samma sak uttrycks explicit på ett annat ställe i texten eller att informationen annars kan vara underförstådd i kontexten. Den förstnämnda orsaken innehåller två alternativ: samma sak kan uttryckas tidigare eller senare i källtexten. (Huhtala 1995: 68.) Nedan exemplifieras ett fall där samma sak som finns i satstillägget uttrycks explicit på ett annat ställe i originaltexten:

(50) a. Mä syöksyin pirttiin ja kaaduin sen ryysypinkan päälle. (s. 248)

b. Jag störtade in i storstugan och slängde mej raklång på lumphögen *som stod där mitt på golvet*. (s. 207)

I (50) har översättaren lagt till relativsatsen *som stod där mitt på golvet* som saknas i originaltexten. Författaren har emellertid uttryckt samma sak explicit litet tidigare i källtexten. Därför framkallar detta tillägg inte en betydelseförändring i kontexten. I följande exempel är den information som översättaren tillagt annars underförstådd i kontexten och man kan säga att den kan läsas mellan raderna:

(51) a. Mä istuin ylimmällä lauteella ja keskityin omaan itseeni. (s. 281)

b. Jag satt på översta laven *i bastun* och koncentrerade mej på mej själv. (s. 231)

I ovanstående exempel hittar man frastillägget *i bastun*. De finskspråkiga läsarna fattar lätt vilken plats det är fråga om där man kan sitta på (översta) laven och således läser de den informationen mellan raderna. Översättaren har velat klargöra denna sak för de svenskspråkiga läsarna genom att uttrycka namnet på platsen explicit. Exempel (51) illustrerar samtidigt det fall där författaren litet senare i källtexten uttrycker explicit den information som översättaren lagt till, i det här fallet frasen *i bastun*.

Det är cirka 11 % av alla tillägg i hela materialet som innebär en innehållsförändring. På basis av mitt undersökningsmaterial kan man dra den slutsatsen att ju större textbit översättaren lagt till desto sannolikare är det att den medfört en semantisk förändring i texten. När tillägget berör en sats eller mening har det i cirka 36 % av alla sats- eller meningstillägg förorsakat betydelseförändringar. Ett exempel illustrerar detta:

(52) a. ----- (s. 57)

b. *Det var för sorgligt*. (s. 48)

I (52) berör det tillagda elementet en sats vars innehåll inte har uttryckts explicit varken tidigare eller senare i originalromanen. Det kan inte heller läsas implicit, mellan raderna. Tillägg av fraser medför semantiska förändringar i cirka 22 % av samtliga frastillägg i materialet. Jfr:

- (53) a. Ainoastaan yks jätkä, Jyrki Kivirinta, oli mua hitaampi. (s. 239)
 b. En enda kille, Jyrko Kivirinta – *Blydojan kallad*, var långsammare än jag. (s. 198)

I (53) har översättaren lagt till frasen *Blydojan kallad*. Denna information har inte uttryckts tidigare eller senare i källtexten och den framgår inte på något annat sätt av kontexten. Därför får de källspråkliga och målspråkliga läsarna inte samma information vilket innebär en betydelseförändring inte bara i satssammanhanget utan också i hela kontexten, i hela romanen. Även om ordet representerar den vanligaste enheten som översättaren lagt till i det aktuella materialet har dessa tillägg framkallat semantiska förändringar endast i ungefär 8 % av alla ordtillägg. Detta innebär att ett stort antal (ord)tillägg i en översättning inte automatiskt leder till att den texten innehåller rikligt med sådana (ord)tillägg som förändrar innehållet. Ett par exempel på ordtillägg som framkallar betydelseförändringar:

- (54) a. Mä lorautin sen lasiin kaks kolmasosaa. (s. 44)
 b. Jag höllde *över* två tredjedelar i hans glas. (s. 37)
- (55) a. Tauno ei halunnu nousta ylös ollenkaan ja Lahja kävi paiskaamassa kipollisen vettä sen niskaan ja Tauno kiroili törkeemmin ku koskaan ja Svante soitti pienoisharmonia ja Rutanen hermoili että ei kai Lahja varmasti ollu antanu mitään sopimatonta? (s. 281)
 b. Tauno ville inte alls stiga upp och då slängde Lahja en skopa *kallt* vatten över honom och han svor värre än nånsin. Svante plågade sin miniorgel och Rutanen undrade gnälligt ifall han fått i sej nåt olämpligt. (s. 231)

I (54) är det tillagda elementet prepositionen *över* vars innehåll inte finns med i källtexten och inte heller kan läsas mellan raderna. På samma sätt förhåller det sig med exempel (55) där översättaren har tillagt adjektivet *kallt*. När man läser originaltexten får man inte veta om vattnet som Lahja slängde var kallt eller varmt. Det sägs bara att hon slängde det över Tauno. Den tillagda informationen kan man inte heller läsa mellan raderna i den finska romanen.

I undersökningsmaterialet är andelen tillägg av morfem inte så stor (7,8 %) och endast i cirka 6,5 % av dessa morfemtillägg förändrar de innehållet på något sätt. I (56) får de källspråkliga och målspråkliga läsarna inte samma information eftersom översättaren har lagt till ett morfem i form av den enklitiska partikeln *-kin*.

(56) a. Se oli ruskettunu ja ottanu kultasen korvarenkaan toiseen korvaan. (s. 316)

b. Han hade blivit solbränd och fäst ett guldörhänge *också* på vänstra örsnibben. (s. 256)

I (56) framgår det inte av den finska källtexten om personen i fråga, Taala, hade också ett guldörhänge på högra örsnibben eller endast på vänstra örsnibben. Författaren har inte uttryckt denna information varken tidigare eller senare i källtexten och den kan inte annars underförstås från kontexten vilket har lett till att en betydelseförändring har uppstått.

8.4 Namnbyten

Enligt Huhtala (1995: 53) blir ett namnbyte aktuellt när översättaren ”översätter” ett sådant namn som inte har någon officiell översättning. Till exempel *Hesa*, *Stokis*, *Vaasa* och olika länder i Europa som då och då förekommer i denna roman har sina officiella översättningar *Helsingfors*, *Stockholm*, *Vasa* osv. och därför framkallar de inte något namnbyte och jag har inte ägnat någon större uppmärksamhet åt dem. I materialet finns två namn *Alpo* och *Jyrki* vars motsvarigheter en gång är *Alpi* och *Jyrko* i översättningen. Dessa fall räknar jag som tryckfel eftersom de är så nära de ursprungliga namnen: endast en bokstav är olik i båda orden jämfört med de källspråkliga namnen. Jag har också hittat flera belägg på fall där författaren har använt talspråkliga namnformer *Allu*, *Kepa* och *Late* medan översättaren har skrivit deras skriftspråkligare former *Alpo*, *Kerttu* och *Lauri*. Dessa kan jag inte heller behandla som namnbyten eftersom översättaren inte har varit konsekvent i detta hänseende: jag har även kunnat hitta flera belägg där översättaren har använt precis samma talspråkliga namnformer som författaren av typen *Allu* i originaltexten och *Allu* i översättningen. Därför räknar jag förändringar av typen *Allu-Alpo* endast som översättarens sätt att få litet variation i ordförrådet.

I materialet är andelen namnbyten av de frivilliga översättningsbytena 7,4 %. De utgör således den tredje största gruppen av de frivilliga översättningsbytena i den aktuella undersökningen. Som helhet har översättaren bibehållit nästan alla personnamn i boken i oförändrad form. Till exempel heter huvudpersonen i romanen *Alpo Korva* och översättaren har inte ersatt det finska efternamnet med dess ordagranna motsvarighet i svenskan. Jfr:

(57) a. *Alpo Antero Korva* ja *Kerttu Inkeri Hurme* oleskelevat *Jaakko Hurmeen* tekemän talon ullakkokamarissa ja tekevät toisilleen sana-assosiaatiokokeita ja psykoanalyysia.

(s. 271)

b. *Alpo Antero Korva* och *Kerttu Irmeli Hurme* håller till i ett vindsrum i huset som *Jaakko Hurme* har byggt, där ägnar dom sej åt tester med psykoanalys och ordassociationer. (s. 224)

I (57) står alla personnamn i oförändrad form i översättningen. Översättaren har inte heller ersatt efternamnet *Korva* med dess direkta översättning *Öra* även om det skulle ha varit möjligt. Det finns dock en mening i översättningen där översättaren ger läsaren en förtydligande förklaring inom parentes vad namnet *Korva* egentligen betyder (jämför exempel (49) ovan). Detta exemplifieras nedan:

(58) a. Se tykkäs sanoa pelkästään sukunimellä, *Korva*, johtu kai sen mieltymyksestä ihmisyyteen ja inhimillisyyteen. (s. 35)

b. Han tyckte om att använda enbart efternamnet. *Korva* (= *öra*) ledde väl hans associationer till humanism och mänsklighet. (s. 28)

I (58) har översättaren tillagt en direkt översättning till efternamnet *Korva* inom parentes för att också måltextens läsare skulle få samma information som källtextens läsare när det är fråga om mening hos detta efternamn som då och då förekommer i romanen. I hela materialet finns endast ett personnamn, närmare sagt ett efternamn, som översättaren har översatt till svenska och det framgår av följande exempel:

(59) a. Risto *Kettusen* saatana, sillä oli kymppi. (s. 15)

b. *Räven* Risto den fan, han hade femma. (s. 14)

I (59) har namnet *Kettunen* blivit *Räven* även om översättaren kunde ha bibehållit också detta efternamn i oförändrad form om han skulle velat vara konsekvent och låta alla personnamn stå oöversatta. I romanen finns en person som heter *Juri Lehtiniemi* och största delen av händelserna spelas i en by som heter *Torvenkylä*. Också i dessa fall har översättaren inte översatt namnen. Detta första förfaringssätt angående behandlingen av namn vid översättning, dvs. att namnet inte översätts förorsakar enligt Huhtala (1995: 96, 98) inte namnbyten medan

de tre andra förfaringssätten gör det och det allmännaste av dem i mitt material är att namnet översätts, t.ex. ett binamn eller om namnet annars har en innebörd. I materialet utgör dessa fall av alla namnbyten cirka 57 %. Det är mycket typiskt för denna roman att författaren har hittat på binamn för flera olika personer och hon använder dem i stället för deras riktiga namn. Det allra oftaste i boken förekommande binamnet är *Pulunkesyttäjä* som är en kompis till huvudpersonen Alpo. Namnet *Pulunkesyttäjä* utgör över hälften av de namnbyten där namnet översätts. Ett exempel:

- (60) a. Me sanottiin sitä *Pulunkesyttäjäksi* ku se oli lintututkija ja luonnonsuojelija ja vaikka mitä muuta. (s. 33)
- b. Vi kallade honom för *Duvtämjarn*, eftersom han var fågelforskare och miljövän och mycket annat sånt. (s. 26)

I (60) har binamnet i källtexten en innebörd som översättaren velat bevara. Han har emellertid inte översatt det ordagrant eftersom *pulu* är *stadsduva* på svenska. *En duva* betyder något annat, det är *kyyhkynen* på finska. Det kan vara så att översättaren har använt *duva* i stället för *stadsduva* eftersom namnet *Stadsduvstämjare* hade varit ett tämligen långt ord och dess upprepning ofta hade möjligen varit litet tråkigt för läsaren. När översättaren har översatt namnet fast inte alldeles ordagrant kan de svenskspråkiga läsarna förstå bättre hurdana människor romanen handlar om när de vet vad deras namn betyder. Ett annat exempel:

- (61) a. *Marsun* opetuslapsi Saukka kuoli vuosi sitte. (s. 45)
- b. *Marsvinets* lärjunge Saukka dog för ett år sen. (s. 38)

I (61) är *Marsu* ett binamn på en person och en lätt lösning för översättaren har varit att översätta det ordagrant för att måltextens läsare skulle få samma information som källtextens läsare när det gäller detta namn. Utom binamn finns det också andra namn i romanen som översättaren direkt har översatt från källspråket finskan till målspråket svenskan och detta exemplifieras nedan:

- (62) a. Me istuttiin jalkakäytävän reunalle *Kulman* eteen ja katottiin ku autot valu ohi. (s. 33)
- b. Vi satte oss på trottoarkanten framför *Hörnan* och tittade på bilarna som gled förbi.
(s. 26)

Namnbyten förorsakas för det andra av alla de fall när översättaren modifierar det källspråkliga namnet enligt målspråkets uttalsregler (Huhtala 1995: 96). Dessa belägg utgör cirka en fjärdedel av alla namnbyten i undersökningsmaterialet. Nedan ges ett par exempel på dem:

(66) a. Meidän käskettiin hymyllä ja laulaa *Täti Moonikaa*. (s. 66)

b. Dom sa åt oss att le och sjunga *Tant Monika*. (s. 53)

(67) a. *Pelle Miljoona* oli aika lupaava jätkä alussa, mä tykkäsin kuunnella sen kipaleita jopa monta kertaa peräkkäin. (s. 42)

b. *Pelle Miljon* var rätt lovande i början, jag gillade hans låtar och kunde höra dom till och med mer än gång. (s. 35-36)

I (66) har översättaren modifierat det finska förnamnet *Moonika* efter svenskans uttalsregler och stavat namnet endast med en *o*-bokstav. Som resultat har blivit det svenska namnet *Monika*. Också i (67) har översättaren tagit hänsyn till målspråkets ortografi, uttal, gängse namnformer osv. vilket har åstadkommit att namnet *Pelle Miljoona* har blivit *Pelle Miljon*. Namnet *Jeesus* förekommer flera gånger i romanen och också det har blivit föremål för ett namnbyte. Detta exemplifieras nedan:

(68) a. Eihän *Jeesustakaan* uskottu kun se tuli maan päälle! (s. 315)

b. *Jesus* blev ju inte heller trodd när han kom till jorden! (s. 256)

Om (68) kan konstateras att namnet *Jeesus* stavas med två *e*-bokstäver i finskan men i svenskan stavas ordet endast med en *e*-bokstav, *Jesus*. Skrivsätt och uttal går hand i hand så att *e*-bokstaven uttalas också lång i finskan och kort i svenskan. Ett i romanen ofta förekommande efternamn är *Nyyssölä*. Detta namn har översättaren varit tvungen att förändra för att få det passa in i det flytande idiomatiska svenska språket vilket framgår av exempel (69):

(69) a. Rouva *Nyyssölä* toi mulle mieleen mun piirustuksenopen, sen ääliön joka reputti mun töitä. (s. 237)

b. Fru *Nyssölä* kom mej att tänka på min lärare i teckning, haggan som alltid underkände mina alster. (s. 196)

I (69) har översättaren modifierat det källspråkliga efternamnet *Nyyssölä* med två y-bokstäver så att det finns endast en y-bokstav i den svenska motsvarigheten *Nyssölä*. Denna variant motsvarar bättre svenskans ortografi, uttal, gängse namnformer osv. än den finska varianten av samma namn.

Till den undergruppen angående behandlingen av namn vid översättning där översättaren modifierar det källspråkliga namnet efter målspråkets uttalsregler räknar jag också de åtskilliga fall där originaltextens skribent har stavat utländska namn som man uttalar dem i finskan och översättaren har därefter modifierat dem så som de stavas i de språk varifrån de ursprungligen har kommit. Detta översättarens förfaringssätt kan motiveras med att det är lättare för måltextens läsare att förstå vilka namn det egentligen är fråga om eftersom de finska uttalsformerna i några fall kan avvika mycket starkt från svenskans. Detta illustreras nedan:

(70) a. Huvikseni kutsuin sitä silloin tällöin *Leafkapeksi* niin ku englantilaisittain ja silloin se oli kokonaan tyydytetty. (s. 10)

b. Ibland gjorde jag om hans efternamn till engelska *Leafcape* och då var han verkligen tillfredsställd. (s. 8)

(71) a. Se oli jollaki lailla vähä niin ku sen *Varrah Vahvket-Majorssin* näkönen, ei kylläkään niin paljo hampaita suussa. (s. 251)

b. Hon påminde lite grann om *Varrah Vahvket-Mahor* ni vet, fast tänderna satt lite glesare på den här. (s. 210)

I (70) har författaren skrivit det engelska namnet *Leafcape* som några i engelskans uttal inte så väl bevandrade finnar skulle uttala det: [*Leafkape*]. Översättaren har för sin del skrivit namnet i dess ursprungliga form för att måltextens läsare skulle fatta vilket namn det är fråga om: *Leafcape*. Samma tendens kan också ses i (71) där författaren har stavat namnet *Varrah Vahvket-Mahor* i den form det kan uttalas i finskan men översättaren har velat modifiera det tillbaka till dess ursprungsform för att förtydliga för svenskspråkiga läsare vilket namn det egentligen syftar på. Översättaren har således tagit hänsyn till mottagarna och deras behov när han modifierat namn av ovanstående typ.

Översättaren kan behandla namn vid översättning så att han ersätter namnet med ett målspråkligt namn (Huhtala 1995: 96). I mitt material utgör sådana fall cirka 18 % av alla namnbyten. Ett par exempel:

(72) a. *Toimi* Tasannon lempilausahdus oli: ELÄMÄ ON SARJA LUOPUMISIA. (s. 276)

b. *Toms* favorituttryck var: LIVET INNEBÄR ATT HELA TIDEN AVSTÅ. (s. 229)

(73) a. Joka tapauksessa, ope sattu kysyyn multa niitten örkkysten nimet, ja mä sanoin että

Tepsu ja *Illu*. (s. 19)

b. I alla fall, majen kom på att fråga just mej vad dom här typerna i sagan hette, och jag sa

Ful och *Rar*. (s. 15)

I (72) har källtextens skribent använt det finska förnamnet *Toimi* medan översättaren har ersatt det med det målspråkliga namnet *Tom*. I (73) har översättaren ersatt de finska sagofiguerna *Tepsu* och *Illu* med de motsvarande svenska namnen *Ful* och *Rar*. Detta kan enligt Huhtala (1995: 96) motiveras med att namnet har en viss funktion i texten. Det kan t.ex. innehålla viktig information till läsaren. Det är också möjligt att vissa namn kan väcka speciella associationer hos originaltextens läsare och dessa associationer kan förbli dolda för måltextens läsare, om översättaren inte ersätter namnet med något motsvarande namn i målkulturen. Dessa svenska varianter *Ful* och *Rar* innehåller möjligen samma associationer som de finska namnen och därför har översättaren velat använda dem.

I romanen nämns många sånger vars namn inte är helt identiska i källtexten på finska och i måltexten på svenska som framgår av följande exempel:

(74) a. Meidän oli määrä laulaa *Kulkuset kulkuset*. (s. 70)

b. Vi hade i uppgift att sjunga *Bjällerklang bjällerklang*. (s. 57)

I (74) är det fråga om samma sånger men vars namn varierar mellan finskan och svenskan. Det är ofta så att sångerna har samma melodier men deras innebörd och texter kan vara mycket olika i olika språk. I detta fall är innehållet i stort sett detsamma på finska och på svenska. Angående detta sångnamn kan man konstatera att översättaren har ersatt namnet med dess

målspråkliga namn oberoende av vad sången heter i källtexten på finska. Det viktigaste har varit att det fråga om samma melodier och inte om att sångnamnen är varandras spegelbilder.

Ännu ett ytterligare exempel på denna undergrupp av namnbyten där översättaren har ersatt det källspråkliga namnet med ett målspråkligt namn:

- (75) a. Mummu sanoki mua pikku *Hattivatiksi* sillon, nehän on niitä sähköisiä olentoja joilla on räpylät selällään ja kaavut päällä. (s. 239)
- b. Och dom gångerna kallade mormor mej för *Smurf*, efter dom där elektriska varelserna som spretar med fingrarna och har hucklen på huvut. (s. 198)

I ovanstående exempel kan man notera att originaltextens skribent har använt namnet *Hattivatti* från Mumin-böckerna medan översättaren har ersatt det med en annan sagofigur *Smurf*. Orsaken till detta har troligen varit att Smurfarna var mera bekanta för svenskar i mitten av 1980-talet då denna roman kom ut än Muminfigurerna. En annan orsak kan vara att i början av romanen nämns Smurfarna i flera meningar och det har känts naturligt för översättaren att använda samma namn också i ett litet olikt sammanhang när den ordagranna motsvarigheten *Hatifnatt* inte har varit särskilt passande.

Namnbyten förändrar vanligen inte innehållet. I mitt material är det cirka i 8 % av alla belägg på namnbyten när målttextens läsare inte får exakt samma information som källtextens läsare. Detta exemplifieras nedan:

- (76) a. Mä vihelsin *suklaasydän tinakuoret* ja nyökkäsin suurpiirteisesti. (s. 303)
- b. Jag visslade *Gubben Noak* och nickade djupt. (s. 249)
- (77) a. *Piikki* oli hyvä laulaan ja se palkkas sen johonki puolueen pirskeisiin vetään virttä isosta rahasta. (s. 43)
- b. *Trollet* var bra på att sjunga och pampen pröjsade lite för att hon skulle dra en psalm om storfinansens på deras möten. (s. 36)

Suklaasydän tinakuoret och *Gubben Noak* i (76) är verkligen inte samma sånger och de är inte ens på något sätt nära varandra när det gäller innehållet. Kontexten är emellertid sådan att det

inte spelar någon stor roll vilken sång huvudpersonen Alpo visslar. Viktigare är att han visslar något samtidigt som han gör något annat som är mera avgörande för läsaren än visslandet: Alpo förbereder sig för att om en stund resa tillbaka hem. I (77) har översättaren inte översatt binamnet *Piikki* ordagrant även om namnet har en innebörd. I svenskan finns flera olika översättningsmöjligheter till detta finska ord som t.ex. *tagg, pigg, gadd, törne, tand, spruta, pik* osv. som alla har sina egna passande kontexter. När det ytterligare står i den finska originaltexten att den person binamnet syftar på liknade en trollflicka har översättaren låtit bli att tänka på alla de olika översättningsmöjligheterna till namnet *Piikki* och han har översatt det mycket fritt till *Trollet*. Detta har framkallat ett namnbyte som samtidigt har medfört en innehållsförändring i kontexten eftersom svenskspråkiga läsare inte får någon förklaring för att inte tala om en direkt översättning till det finska binamnet *Piikki*.

8.5 Numerusbyten

I hela materialet är andelen numerusbyten av de frivilliga översättningsbytena 4,6 %. Det innebär att de utgör den fjärde största gruppen av frivilliga översättningsbyten i denna undersökning. Det är möjligt att numerusbyten förekommer i bägge riktningarna, dvs. från singularis i källtexten till pluralis i översättningen eller omvänt. I mitt material är det litet vanligare att översättaren har ersatt plurala ord med singulara ord än omvänt. De motsvarande procentsiffrorna är 58,9 och 41,1. Följande två exempel illustrerar den dominerande typen av numerusbyten, dvs. riktningen från pluralis till singularis:

(78) a. Kun mua aina viehätti *museoitten* haju. (s. 26)

b. Doften i *ett museum* har alltid fångslat mej. (s. 22)

(79) a. *Pikkulinmut* liverteli et tuhlaajapoika on palannu KOTIIN!! (s. 313)

b. *En liten fågel* kvittrade att sprättarn återvänt HEM!! (s. 254)

I exempel (78) står ordet *museo* i pluralis i källtexten men dess svenska översättning *museum* står i singularis. I exempel (79) står det sammansatta ordet *pikkulintu* i pluralis i originalet men trots det har översättaren använt den singulara formen *en liten fågel* i den svenska

översättningen. Den litet ovanligare typen av numerusbyten, dvs. riktningen från singularis till pluralis presenteras i följande exempelmeningar:

(80) a. Se on niin laiha, posketki lommolla ku *puolalaisella omenalla*. (s. 42)

b. Han är så mager, kinderna är insjukna som *polska äpplen*. (s. 35)

(81) a. Muhun ei päde se yleinen käsitys et kaikki ne joilla ei oo isää joutuu *päiväkodin* mustaksi lampaaksi ja koulussa tarkkailuluokalle ja sit ne saa kilsan mittasen rikosrekisterin ja alottaa laulun ”nyt mua viedään linnasta linnaan”. (s. 56)

b. Jag går inte med på den allmänna uppfattningen att alla dom som inte har en pappa blir *daghemmens* svarta får, hamnar i en specialklass i plugget och senare drar på sej en kilometerlång brottsförteckning och börjar med visan ”jag går från kåk till kåk.” (s. 46)

Frasen *puolalainen omena* i den finska källtexten har ersatts i exempel (80) med dess plurala motsvarighet *polska äpplen* i den svenska översättningen. På motsvarande sätt förhåller det sig med exempel (81) där det singulara ordet *päiväkoti* har bytts ut mot det plurala ordet *daghemmen* i översättningen. Alla de föregående exemplen på numerusbyten har inte förorsakat någon större semantisk förändring i kontexten men det är även möjligt att ett numerusbyte medför innehållsmässiga förändringar. I det aktuella materialet är det cirka 30 % av numerusbyten sådana som medför semantiska förändringar medan över två tredjedelar av fallen inte förorsakar dem. I det följande ges exempel på innehållsförändrande numerusbyten:

(82) a. Mä oon aika varma et näin sen kerran baarissa syömässä *luumumunkkia* tukka kynittynä. (s. 28)

b. Jag är bergis på att jag såg honom sitta i baren och äta *plommonmunkar*. (s. 24)

(83) a. Musiikinope heiluttaa pianon takaa *kättä* aivan ku ne leikkis vinkkiä, se heiluttaa *kättä* että NYT ala luikuttaa poika ja poika luikuttaa niin että sen sormet liukuu reikien päällä ja ihan takuulla sillä menee pieleen. (s. 53)

b. Musselärarn tecknar med *armarna* bakom pianot som en signalist, hon vinkar till pojken att NU kan du drilla och pojken blåser för allt han är värd och det går garanterat åt pipan. (s. 43)

I exempel (82) påstås det i originaltexten att huvudpersonen i romanen, Alpo, såg en manlig skådespelare sitta i baren och äta en plommonmunk men av översättningen får läsaren den uppfattningen att skådespelaren höll på att äta flera plommonmunkar. På samma sätt påstås det i exempel (83) i källtexten att musselärarn tecknar med endast den ena handen men i översättningen står det att hon gjorde det med båda händerna.

I flera fall av numerusbyten är det tal om kroppsdelar t.ex. arm, öga, kind, läpp. Numerusbyten sker i dessa fall i bägge riktningarna, dvs. från singularis till pluralis eller omvänt och medför ofta semantiska förändringar som i exempel (83). Följande exempel illustrerar riktningen från pluralis till singularis med en innehållsmässig förändring i kontexten:

(84) a. Kerttu istu polvet leuassa ja puri *huuliaan*. (s. 251)

b. Kerttu satt med knäna mot hakan och tuggade sej i *läppen*. (s. 210)

Läsarna av dessa exempelmeningar får olika bilder av situationen. Den som läser källtexten tänker sig att Kerttu tuggade sig i bägge läpparna medan den som läser översättningen uppfattar att Kerttu tuggade sig i endast den ena läppen. På grund av de olika bilderna har en semantisk förändring uppstått.

I mitt material förekommer åtskilliga belägg på substantiv som kan sägas syfta på hela gruppen, t.ex. människogruppen. I dessa fall sker numerusbyten också i båda riktningarna och de innebär inga större semantiska förändringar. Nedan ges ett exempel på riktningen från singularis till pluralis (85) och ett exempel på riktningen från pluralis till singularis (86):

(85) a. Tuli *jenkki* tai *ryssä* niin se on kuula kalloon mitä sinä turhia kaunistelemaan. (s. 34)

b. Kvittar om det är *ryssarna* eller *jänkarna*, för det blir ändå ett skott i skallen för både civiliserade och duvor. (s. 29)

(86) a. *Nallet* ei missään nimessä saa kiiltää. (s. 67)

b. *En nalle* får absolut inte glänsa. (s. 55)

I exempel (85) representerar substantiven *jenkki* och *ryssä* de motsvarande människogrupperna även om de står i singularis i originalromanen. I översättningen står de i pluralis men trots

numerusbytet har det semantiska innehållet inte förändrats. Ordet *nalle* står för sin del i pluralis i den finska originaltexten i exempel (86) men översättaren har ersatt det med dess singulara form *en nalle*. Båda orden kan emellertid sägas syfta på nallar som grupp och därför uppstår det inte någon innehållsmässig förändring i kontexten.

Ord på matvaror drabbas i flera fall av numerusbyten i mitt material och dessa byten sker i båda riktningarna men medför endast i några få fall större semantiska förändringar. I exempel (82) var riktningen från singularis till pluralis med en innehållsmässig förändring i kontexten. Nedan ges ett annat exempel på ordet på en matvara och riktningen är från pluralis till singularis:

- (87) a. Että mä jättäsin Vaasan ja Stokis-suunnitelmat ja lähtisin metsikköön maitoileen jonku idiootin jengin kans jotka roiskis *nokkospihvejä* naamaan ja jauhais Suuresta Huomisesta. (s. 36)
- b. Skulle jag lämna Vasa och Stockholmsplanerna och följa ett gäng galna sillmjölkar ut på vischan för att käka *nässelbiff* och predika Den Stora Morgondagen? (s. 29)

Som det framgår av (87) står ordet *nokkospihvi* i pluralis i den finska originaltexten men dess motsvarighet står i singularis i den svenska översättningen. Detta numerusbyte har inte medfört någon större semantisk förändring.

I materialet finns ett par belägg på substantiv som översättaren inte har behandlat konsekvent. Han har använt olika numerusformer av samma substantiv på olika ställen i den svenska översättningen. Det ena av dem är ordet *veckopeng*. Först står ordet i pluralis i källtexten och i singularis i översättningen. Litet framåt i böckerna är sakförhållandet det motsatta. Nedan ges exempel på detta:

- (88) a. Stereot mä oon ostanu omilla rahoilla, säästäny *viikkorahoista*. (s. 54)
- b. Stereon har jag köpt för egna pengar, jag har sparat *veckopengen*. (s. 45)
- (89) a. Se sano että katuisin loppuelämäni myöhemmin jos jättäsin tällaisen tilaisuuden käyttämättä ja että *viikkorahasta* ei olis tietoaakaan ikinä enää. (s. 66)
- b. Hon sa att jag skulle komma att ångra mej resten av livet om jag missade det här tillfället och *några veckopengar* skulle det aldrig mera bli tal om. (s. 53)

I det första ovanstående exemplet står *viikkorahat* i pluralis i den finska versionen men i singularis i den svenska översättningen. I det andra exemplet är *veckopengen* för sin del i den plurala formen i översättningen men i singularis i originalet. Varken det första eller det andra numerusbytet innebär emellertid någon större innehållsförändring i kontexten.

Det andra fallet där översättaren har använt olika numerusformer av samma substantiv på olika ställen i boken representeras av efternamnet *Nyyssölä*. När detta namn förekommer i boken utan bestämmingar är det alltid i pluralis. Översättaren har för sin del använt samma numerus som i källtexten i två fall och ett annat numerus också i två fall. Detta exemplifieras nedan:

(90) a. Mitä ... tuleeko ne tänne *Nyyssölä*t kesken kaiken! (s. 233)

b. Ska *Nyyssölä*s komma hit, kyss mej i arslet! (s.192)

(91) a. *Nyyssölä*t *Nyyssölä*t, vahvisti Rutanen. (s. 234)

b. *Nyyssölä*, förstärkte Rutanen. (s. 192)

I exempel (90) är det alltså inte fråga om ett numerusbyte eftersom efternamnet står i båda texterna i pluralis men om man jämför dessa exempelmeningar med meningarna i exempel (91) kan man se skillnaden. Översättaren har förändrat numerus från originalets pluralis till översättningens singularis. Detta medför emellertid inte innehållsmässiga förändringar i kontexten eftersom efternamnet står i pluralis litet tidigare i översättningen som exempel (90) visar och också senare i texten blir det nog klart för läsaren att det fråga om en familj på fyra personer och inte om en enda människa vars efternamn är *Nyyssölä*. Numerusbyten kan i några fall påstås vara följd av slarv eller brådska hos översättaren.

8.6 Stavningsbyten

I hela materialet utgör stavningsbytena endast 1,6 % av alla frivilliga översättningsbyten. Därför är de de ovanligaste bytena i min undersökning. Stavningsbyten inkluderar tre olika undergrupper och den mest frekventa typen utgörs av de fall där det finns variation mellan små och stora begynnelsebokstäver i originalet och i översättningen. Deras andel av alla stavningsbyten är 84,6 %. Det är litet allmännare i detta material att författaren har skrivit ett

ord med en liten begynnelsebokstav men till skillnad från henne har översättaren använt en stor begynnelsebokstav än omvänt. De motsvarande procenttalen är 54,5 % och 45,5 %. Följande exempel illustrerar denna litet vanligare företeelse, dvs. riktningen från en liten begynnelsebokstav till en stor bokstav:

(92) a. Sitä sanottiin *pussivaivaksi* pulloposkien takia. (s. 19)

b. Hon kallades *Bullen* för sina runda kinders skull. (s. 15)

I exempel (92) har författaren använt en liten begynnelsebokstav i binamnet på en flicka. Översättaren har däremot skrivit namnet med en stor bokstav. Det är inte sällan som källtextens skribent har använt små begynnelsebokstäver vid olika egennamn medan översättaren har skrivit samma namn med stora bokstäver. Till denna grupp hör t.ex. boktitlar, bilmärken, ett binamn på en person, sånger, en internationell organisation och en sagofigur. Följande är ett exempel på namnet på en bok:

(93) a. Kato ei mulla oo mitään henkilökohtasesti Aleksis Kiveä vastaan, mut tiedäthän sä sen *seitsemän veljestä?* (s. 315)

b. Jag har inget personligen mot Aleksis Kivi, verkligen inte, men du känner väl till *Sju bröder?* (s. 255)

I exemplet ovan har författaren skrivit boktiteln med en liten begynnelsebokstav medan översättaren har använt en stor bokstav. Nedan ges ett ytterligare exempel där översättaren till skillnad från originalets skribent har stavat egennamnet med en stor begynnelsebokstav:

(94) a. Kerran me oltiin kaupungilla ja joku *punasen ristin* nainen seiso kipun kanssa vahdissa ja Taala meni ja pudotti kippoön merkkarin. (s. 46)

b. En gång när vi var på stan och det stod en kvinna där från *Röda korset* med en insamlingsbössan gick Taala fram och stoppade i en knapp. (s. 35)

(*Suomen*) *Punainen Risti* är en organisation vars namn i finskan borde skrivas med stora begynnelsebokstäver (Kauppinen, Koskela, Mikkola & Valkonen 1995: 438). I exempel (94) har författaren inte följt denna princip utan hon har skrivit namnet med små begynnelsebokstäver. Till skillnad från henne har översättaren stavat det första ordet i namnet

med en stor begynnelsebokstav och det andra ordet med en liten bokstav: *Röda korset*. Enligt Svenska skrivregler (1993: 57) är detta det officiella sättet att stava namnet i svenskan. I denna roman finns rikligt med egennamn och största delen av dem har författaren skrivit med stora begynnelsebokstäver. Andelen egennamn skrivna med små bokstäver är emellertid överraskande stor och man kan inte tänka sig att orsaken till detta hade varit t.ex. slarv. En möjlig förklaring kan vara att små begynnelsebokstäver i dessa fall fungerar som stilistiska hjälpmedel och genom att använda dem kan man bättre framhäva vissa ord och uttryck.

Den andra typen av stavningsbyten när det är fråga om begynnelsebokstäver är att källtextens skribent har skrivit ett ord med en stor begynnelsebokstav till skillnad från översättaren. Detta exemplifieras nedan:

(95) a. Niin, pienenä mulla oli sivuhaaveena tulla *Museomuumioksi*. (s. 25-26)

b. Ja, som liten hade jag sidodrömmen att bli *museimumie*. (s. 22)

(96) a. Tässä näette hänet raskaan työprosessinsa jälkeen, hän teki sen, laajan tutkielman

Smurffeista! (s. 48)

b. Här ser ni honom efter ett mödosamt arbete, han gjorde det, en bred undersökning av

smurfarna! (s. 41)

I (95) har författaren stavat substantivet *Museomuumio* med en stor begynnelsebokstav men översättaren har använt en liten bokstav med *museimumie*. Samma företeelse kan också ses i exempel (96) där originaltextens skribent har använt en stor begynnelsebokstav med ordet *Smurffit* till skillnad från översättaren. Det är möjligt att det är fråga om antingen en ordagrann eller en icke-ordagrann motsvarighet som skrivs med liten respektive stor begynnelsebokstav till skillnad från källtextens stora respektive lilla begynnelsebokstav (Huhtala 1995: 52). I exempel (92) är *pussivauva* och *Bullen* inte varandras ordagranna motsvarigheter men de andra ovan citerade exemplen är det. Nedan ges ett par ytterligare exempel på fall där man klart kan se att orden inte är varandras ordagranna motsvarigheter:

(97) a. Mulle kuule riittää onnen saavuttamiseksi *Hukkaputki* ja keksipaketti. (s. 47)

b. Min lycka är *en kabaré* och ett paket kex. (s. 40)

- (98) a. Mä söin *Erikeopperiä* askartelulaudalta ja löin kerran yhtä tätiä pienellä puukengällä jalkaan ku se luki pikku pikku muijaa. (s. 69)
- b. Jag stoppade i mej *ett pussel* från pysselbordet och en gång slog jag till en tant med en liten träsko när hon läste sagan om den lilla lilla gumman. (s. 56)

Hukkaputki var en finsk komediserie på 1980-talet. Trots att serien var mycket omtyckt här i Finland var det väl totalt okänd för svenskarna och därför har översättaren i exempel (97) varit tvungen att ersätta namnet på detta TV-program med appellativet *en kabaré*. *Hukkaputki* och *en kabaré* är inte varandras ordagranna motsvarigheter men på sätt och vis betecknar de samma sak för människorna i olika kulturer. Författaren har skrivit egennamnet med en stor begynnelsebokstav medan översättaren har använt en liten begynnelsebokstav med appellativet. Det kan dock tilläggas att *kabaré* är en hyperonym till *Hukkaputki* vilket innebär att *kabaré* omfattar också denna aktuella komediserie. Det kan vara en annan förklaring till varför översättaren använt en icke-ordagrann motsvarighet på detta ställe i boken. I undersökningsmaterialet förekommer en annan mening där det också nämns programmet *Hukkaputki*. I det fallet har översättaren ersatt det med appellativet *lördagsfars* möjligen därför att få litet variation till ordförrådet i översättningen. I exempel (98) betecknar *Erikeopperi* namnet på lim som särskilt barn använde i daghemmen och i skolorna på 1980-talet. Svenskarna känner väl inte till detta limmärke och översättaren har varit tvungen att ersätta detta egennamn med ett appellativ och han har valt ordet *pussel*. *Erikeopperi* och *ett pussel* är inte ordagranna motsvarigheter och författaren har stavat egennamnet med en stor begynnelsebokstav till skillnad från översättaren som har skrivit appellativet med en liten bokstav.

Ett ganska vanligt fenomen är att författaren inte har skrivit alla ord som ingår i egennamnet med stora begynnelsebokstäver utan endast någon eller några av dem medan översättaren har skrivit flera eller alla ord med stora begynnelsebokstäver. Exempel på dessa är följande:

- (99) a. Jaakko Hurmetta ei näy mutta sen ääni kyllä kuuluu soihtujen rätinän läpi, se laulaa syvällä äänellä *Oi herra jos kevättä kestävää*. (s. 56)
- b. Jaakko Hurme ser jag inte men däremot hörs hans röst genom orkesterskränet, han sjunger med djup röst *O, Herre giv oss vår*. (s. 252)

(100) a. Ja firman nimi ois *Rutasen Tukkuvälitys & kumppanit*. (s. 256)

b. Och firman heter *Rutanens Grossist & Co.* (s. 215)

I (99) har författaren skrivit endast det första ordet i namnet på en psalm med en stor begynnelsebokstav till skillnad från översättaren som har stavat de två första orden i namnet med stora bokstäver. Delvis kan detta bero på att det andra ordet i psalmen betecknar Gud och vanligen stavas sådana ord med stora bokstäver. Så gör man också i finskan (Kauppinen, Koskela, Mikkola & Valkonen 1995: 438) men författaren har nu inte följt denna princip. I (100) är det fråga om namnet på en firma. Källtextens skribent har stavat de två första orden i namnet med stora begynnelsebokstäver men det tredje ordet med en liten bokstav. Översättaren har för sin del skrivit alla ord med stora bokstäver.

I materialet finns också några fall där författaren har skrivit flera ord i egennamnet med stora begynnelsebokstäver än översättaren. Dessa fall är således motsatsen till de föregående exemplen och de är inte så vanliga som de där översättaren har skrivit flera ord med stora begynnelsebokstäver jämfört med originalets skribent. Ett exempel på dessa är följande:

(101) a. Mun kohdalla taas tuo *Pieni Talo Preerialla* antaa aina uutta uskoa elämään. (s. 47)

b. För min del ger *Lilla huset på prärien* alltid nytt hopp om livet. (s. 40)

I (101) har författaren stavat alla ord i namnet på en TV-serie med stora begynnelsebokstäver medan översättaren har stavat endast det första ordet med en stor bokstav och de andra orden i namnet med små bokstäver.

Till den andra undergruppen av stavningsbyten hör alla de belägg där det finns variation mellan hela ord och förkortningar i källtexten och i översättningen. Deras andel av alla stavningsbyten är 15,4 %. Överhuvudtaget har både originaltextens skribent och översättaren använt förkortningar endast i några fall. Detta kan bero på bokens talspråkliga karaktär och tema. Författaren har velat skildra de ungas värld mångordigt och utan att förkorta orden. I boken finns också rikligt med talspråkliga dialoger och även om man brukar förkorta orden i dialoger gör man det emellertid inte på ett sätt som kunde räknas som förkortningar i detta för stavningsbyten typiska hänseende. Ordet *mitä* kan i talet förkortas till *tä* och *vad* kan förkortas till *va* men *tä* och *va* är inga allmänt acceptabla förkortningar av dessa ord.

I mitt material är det vanligare att förkortningen förekommer i översättningen men inte i källtexten: deras andel är 66,7 % av alla förkortningsfall. Denna riktning illustreras nedan:

- (102) a. Se ei saanu kattoo Charlien enkeleitä *telkusta* ku siitä sai muka ahdistuskohtauksia ja tuskatiloja. (s. 71)
 b. Han fick inte titta på Charlies änglar i *TV*, eftersom det skulle gett honom ångest och oro. (s. 102)

I ovanstående exempel har originaltextens skribent skrivit ordet *telkusta* utan att förkorta det även om det kunde ha varit möjligt. Däremot har översättaren förkortat ordet med bokstäverna *TV*. Huhtala (1995: 53) anser att en i och för sig ordagrann motsvarighet i översättningen skiljer sig från elementet i originalet eftersom den förkortas. Därför är det inte längre fråga om en ordagrann motsvarighet. Det motsatta fallet vars andel av alla förkortningsfall i materialet är 33,3 % möter man i följande exempel där förkortningen förekommer i originaltexten men inte i översättningen:

- (103) a. Yks kuukausi mä olin vaan latonu paperia väpättäviin *ATK*-koneisiin ja ryhtyny ateistiksi. (s. 54)
 b. En hel månad hade jag matat papper i vibrerande *datamaskiner* och känt mej som ett lik. (s. 52)
- (104) a. Mä pääsisin johonki toimistoon juoksupojaksi, jonku *ATK*-firman hommia. (s. 11)
 b. Som springgrabb, det är nåt *dataföretag*. (s. 9-10)

I exempel (103) och (104) har författaren använt förkortningen *ATK* i sina meningar men översättaren har däremot utnyttjat ordet *data* i sina sammansatta ord. Ordet *data* används ofta som motsvarighet till *ATK* men det finns en förkortning i svenskan som ordagrant motsvarar finskans *ATK* och det är *ADB*. I romanen finns en mening där översättaren har ersatt finskans *ATK-ala* med förkortningen *ADB*. Därför kunde översättaren ha använt denna förkortning också i de ovanstående exempelmeningarna i stället för *data*. I (103) och (104) kan man också notera att förkortningarna utgör en del av sammansatta ord. Detta fenomen är litet vanligare i mitt material jämfört med de fall där förkortningarna förekommer ensam, dvs. utan andra led.

Nedan ges ett ytterligare exempel på ett sådant sammansatt ord i vilket förkortningen ingår men nu är det översättningen som innehåller förkortningen och inte originalet:

- (105) a. Onhan se kyllä totta että tämä on laiha kun puolalainen kumisaapas mutta varmasti tällä jotain taipumuksia on näyttämöalalle, minun poikanikin, siis tämän lapsen isä, näytteli kuusi vuotiaana kärpässiä *televisio*-ohjelmassa että geenien puolesta kyllä olisi mahdollista menestyä tällaisissa tehtävissä! (s. 309)
- b. Det kan nog säjas att han är mager som en polsk gummistövel, men han är säkert inte utan skådespelartalanger, min pojke, alltså barnets far, spelade flugsvamp i ett *TV*-program för sex år sen, så nåt fel på det genetiska kan det under alla förhållanden inte vara! (s. 251)

I ovanstående exempel har översättaren till skillnad från källtextens skribent förkortat ordet *television* med bokstäverna *TV*. Författaren har skrivit hela ordet *televisio* även om det skulle ha varit möjligt att använda förkortningen *TV* också i finskan. *Televisio* i den finska meningen och *TV* i den svenska meningen utgör ett led i sammansatta ord.

Stavningsbyten innehåller för det tredje sådana fall där originaltextens skribent skrivit ett tal med siffror och översättaren med bokstäver eller omvänt. I mitt material finns inga belägg på dessa byten. I den finska boken finns överhuvudtaget ganska få tal. De tal man kan hitta är t.ex. klockslag, åldrar, summor på ett par checkar och betyg. I detta hänseende har översättaren följt originaltexten mycket noggrant. Han har inte haft någon särskild orsak att uttrycka tal på ett annat sätt än källtextens skribent.

8.7 Osäkra fall

I undersökningsmaterialet kunde jag hitta några osäkra fall som påminde frivilliga översättningsbyten men som av någon anledning inte kunde direkt räknas som sådana. Osäkra fall förekom inte i alla de fem frivilliga översättningsbytesgrupperna som jag studerat utan endast i två av dem: i numerusbyten och i stavningsbyten. De presenteras i det följande.

(4) a. Voi *LUOJA*. (s. 302)

b. *Herregud*. (s. 248)

I ovanstående exempelmeningar har författaren velat framhäva vissa ord och därför har hon skrivit dessa ord med versaler. Översättaren har emellertid inte följt författaren i detta hänseende utan han har skrivit de motsvarande svenska orden med gemener i (2) och (3) men i (4) har han varit tvungen att stava *Herregud* med en stor begynnelsebokstav eftersom det står i början av satsen. Exempelen (2)-(4) representerar emellertid inte stavningsbyten eftersom det är just begynnelsebokstävernas storlek som spelar den mest avgörande rollen i det här sammanhanget och inte det sakförhållande om de andra bokstäverna i orden skrivits med stora eller små bokstäver. Detta utesluter ord skrivna med versaler i originaltexten och med gemener i översättningen eller omvänt från stavningsbyten.

I hela materialet fanns ett osäkert fall bland stavningsbyten och närmare bestämt i dess undergrupp förkortningar. Det finns dock en viktig restriktion som utesluter fallet från dessa byten och restriktionen lyder att de aktuella element som hör till ett stavningsbyte måste kunna förkortas såväl i källtexten som i översättningen (Huhtala 1995: 53). Nedan ges ett exempel där det är omöjligt att förkorta ordet i översättningen även om det är möjligt i originalet:

(5) a. Onko takki tyhjä, professori *PLK*? (s. 48)

b. Är nu allt färdigutrett, professor *Duvtämjare*? (s. 41)

I exempel (5) syftar förkortningen *PLK* i den finska meningen på binamnet på en person, *Pulunkesyttäjä*. I den svenska meningen har översättaren varit tvungen att skriva hela namnet *Duvtämjare* eftersom det är omöjligt att förkorta detta ord i svenskan. Därför kan inte *PLK-Duvtämjare* ses som ett exempel på ett stavningsbyte eftersom man kan förkorta detta ord i det ena språket, finskan, men inte i det andra språket, svenskan.

9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Min avsikt har varit att presentera fem frivilliga översättningsbyten och deras förekomster i en finsk roman som är översatt till svenska. Dessa byten är tillägg, bortfall, numerusbyten, stavningsbyten samt namnbyten och deras inbördes storleksordning framgår av tabell 1:

Tabell 1 *Förekomst av de fem frivilliga översättningsbytena i materialet*

	f	%
Tillägg	805	33,1
Bortfall	1297	53,3
Numerusbyten	112	4,6
Stavningsbyten	39	1,6
Namnbyten	181	7,4
Totalt	2434	100,0

Som tabellen ovan visar var de vanligaste frivilliga översättningsbytena i mitt material bortfall. Min hypotes stämde således med verkligheten. Tillägg förekom också ofta medan de tre andra bytena, dvs. namnbyten, numerusbyten och stavningsbyten representerade klart ovanligare byten. När det gäller tillägg och bortfall var det så att översättaren tillade och utelämnade flest mindre enheter och sällan större textbitar som satser och meningar. Angående behandling av namn vid översättning använde översättaren mest den principen att han översatte namnet till målspråket och de andra principerna var att han modifierade det källspråkliga namnet enligt målspråkets uttalsregler samt att han ersatte namnet med ett målspråkligt namn. Denna roman innehåller rikligt med binamn på olika personer vilket dels förklarar varför översättaren behandlade namn för det mesta så att han översatte dem till målspråket. Beträffande numerusbyten var det litet allmännare att författaren använde pluralis i källtexten till skillnad från översättaren som hade singularis än att originalskribenten hade singulara ord medan översättaren hade plurala ord. Bland stavningsbytena var det nästan lika vanligt att originalförfattaren stavade ett ord med en liten begynnelsebokstav till skillnad från översättaren som skrev det med en stor bokstav som omvänt. När det gäller förkortningar var det frekventare att författaren skrev ett helt ord men översättaren använde en förkortning av det än att förkortningen förekom i källtexten medan ett helt ord var i översättningen. I mitt material fanns inga belägg på fall där det förekom variation i hur författaren och översättaren skrivit tal,

dvs. den ena med bokstäver och den andra med siffror. Det innebär att översättaren i detta hänseende följde originaltexten mycket noggrant. Tabell 2 visar vilka slags följer olika frivilliga översättningsbyten åstadkom för innehållet i det aktuella materialet:

Tabell 2 *Andel av innehållsförändrande översättningsbyten av de frivilliga översättningsbytena i materialet*

	f	%
Tillägg	87	11
Bortfall	375	29
Numerusbyten	34	30
Namnbyten	15	8

Det framgår av tabell 2 att det förekom flest innehållsförändringar bland numerusbyten och bortfall på grund av dessa byten. Tillägg och namnbyten förorsakade för sin del inte så ofta semantiska förändringar i kontexten. Siffrorna är emellertid ganska låga vilket innebär att de frivilliga översättningsbytena vanligen inte medförde innehållsmässiga förändringar. Dels beror detta på att kontexten täcker innehållsförlusten, dvs. samma sak kan ha uttryckts på något annat ställe i översättningen: antingen tidigare eller senare i den. Dels kan orsaken vara den att innehållet i det textelement som drabbas av översättningsbyten annars kan underförstås.

Siffrorna i tabell 1 ligger också i linje med Huhtalas (1995) undersökning eftersom de klart vanligaste bytena i hennes undersökning just var bortfall och tillägg medan de tre andra bytena representerade mindre klasser. Detta tyder på att bortfall och tillägg är mycket flitigt använda frivilliga översättningsbyten bland översättarna. De är lätta att göra och genom att utnyttja tillägg kan man i flera fall tydliggöra många saker och genom bortfall kan man utelämna onödiga textbitar. Bortfall är dock ”farligare” än tillägg i det hänseendet att de oftare medför betydelseförändringar. Namnbyten var dock inte så vanliga i Huhtalas undersökning som i min undersökning. Om dessa byten kan man således dra den slutsatsen att vilka principer översättaren använder när han översätter namn beror för det mesta på vilka slags namn det förekommer i det aktuella materialet. Till exempel icke-fiktiva namn är bäst att låta bli att översätta alls medan binamn och alla andra namn som annars har en innebörd är bäst att översätta ordagrant till målspråket. Numerusbyten förekommer endast sällan i olika texter och i

allmänhet är båda riktningarna ungefär lika frekventa, dvs. singularis i källtexten och pluralis i översättningen eller omvänt. Stavningsbyten är mycket ovanliga översättningsbyten. En förklaring till det är att för att ett stavningsbyte kan uppstå måste det finnas t.ex. tal och förkortningar i materialet. Trots frivilliga översättningsbyten uppstår det vanligen inte innehållsmässiga förändringar i kontexten.

Det är värt att minnas att översättaren inte i onödan använder frivilliga översättningsbyten i sin text utan det finns vanligen alltid någon förklaring till deras förekomster. I mitt material kunde jag hitta t.ex. följande förklaringar till dem: helheten i texten, lättare att översätta, texten blir klarare, konstruktionen blir enklare, onödiga element, mottagaren beaktas, slarv, trötthet, brådska, läsarnas läslust ökar, skapa balans i målspråket, framhäva något element, översättningen låter mera genuin, stilistiska hjälpmedel, godtyckligt, omöjligt att veta. Någon gång kan det vara flera orsaker till i stället för en enda förklaring att översättaren har använt frivilliga översättningsbyten i sin text. Det förhåller sig också så att som utomstående är det inte alltid möjligt att ange någon orsak vilket kommer fram från den sista punkten på listan. Det skulle således vara intressant att konsultera någon översättare, t.ex. Antti Jalava, de förändringar han gjort, varför han gjort dem eller har han kanske gjort en del av dem omedvetet samt ta upp de ställen som han inte förändrat, diskutera orsaker till detta.

Det måste dock konstateras att det fanns endast fem frivilliga översättningsbyten i denna undersökning medan Huhtala (1995) nämner sex olika byten till. Därför vore det önskvärt att studera t.ex. denna samma roman eller något liknande verk så att alla de elva frivilliga översättningsbytena granskades samtidigt. Först då skulle man se hur vanliga eller ovanliga namnbyten, numerusbyten och stavningsbyten i verkligheten är jämfört med de andra bytena. I detta avseende ger min undersökning inte den bästa beskrivningen av hur ovanliga dessa tre byten är. Det är nämligen också möjligt att fortsatta studier avslöjar att de inte alls är så sällsynta.

Tjurödödarvapnet är en mycket talspråklig roman. När jag samlade belägg på olika byten och speciellt på tillägg och bortfall hade jag då och då svårigheter att bestämma om översättaren verkligen hade tillagt eller utelämnat något eller var det endast fråga om talspråkliga drag som är olika i finskan och i svenskan. Om jag kunde dra den slutsatsen att det gällde det sistnämnda räknade jag dessa fall inte som frivilliga översättningsbyten eftersom deras förekomster beror

LITTERATUR

Primärlitteratur

Härkönen, A.-L. 1994. Häräntappoase. Tionde upplagan. Otava, Helsinki.

Härkönen, A.-L. 1985. Tjurdödarvapnet. Till svenska av A. Jalava. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Sekundärlitteratur

Aarnio R. & Loivamaa I. 1997. (Red.) Kotimaisia nykykertojia. BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.

Andersson, L.-G. 1993. Språktypologi och språksläktskap. Skriptor, Stockholm.

Bassnett, S. 1995. Teoksesta toiseen. Johdatus kirjallisuuden kääntämiseen. Vastapaino, Tampere.

Bassnett-McGuire, S. 1980. Translation Studies. Methuen, London and New York.

Catford, J. C. 1965. A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics. Language and Language Learning. Oxford University Press, London.

Forsman, S. 1977. Från fiska till svenska. I Pettersson B. & Reuter M. (red.): Språkbruk och språkvård. Schildts, Helsingfors, 85-99.

Grünn, K. 1997. Anna-Leena Härkönen. I Aarnio R. & Loivamaa I. (red.): Kotimaisia nykykertojia. BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 45-46.

Holme, I. M. & Solvang, B. K. 1991. Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Studentlitteratur, Lund.

Huhtala, P. 1995. Från teori till praktik. Analys av översättningar från finska till svenska. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 20. Uleåborgs universitet, Uleåborg.

Häkkinen, K. 1993. Yleisen kielitieteen peruskurssi. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 11, Turku.

Ingo, R. 1981. Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta. Stiftelsens för Åbo Akademi, Åbo.

Ingo, R. 1989. Käännösten laadun arviointi. I Porter G. & Stenfors J. (red.): Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-seminaari IX. Vöyri 11.-12.2.1989. Vaasan korkeakoulu. Kielten laitos. Käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmä,

Vaasa, 234-246.

- Ingo, R. 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänntieteeseen. WSOY, Juva.
- Ingo, R. 1991a. Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap. Studentlitteratur, Lund.
- Ingo, R. 1991b. Översättningens fyra grundaspekter. Språkbruk. nr 2, 7-12.
- Ingo, R. 1992. Käänntutkimuksen ongelmia. I Stenfors J. (red.): Erikoiskielet ja käännteoria. VAKKI-symposiumi XII. Vöyri 8.-9.2.1992. Vaasan yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Käännteorian ja ammattikielten tutkijaryhmä, Vaasa, 90-96.
- Jörgensen, N. & Svensson, J. 1989. Nuvensk grammatik. Liber, Malmö.
- Kauppinen, A., Koskela, L., Mikkola, A.-M. & Valkonen, K. 1995. Äidinkieli. Käsikirja. WSOY, Porvoo.
- Koller, W. 1992. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. UTB für Wissenschaft: Uni-Taschenbücher 819. Quelle und Meyer, Heidelberg.
- Lindstedt, R. 1998. Anna-Leena Härkönen. Kirjailija. Suomen Kuvalehti, 33/1998, 50-53.
- Neimala, K. 1998. Äidit vain, nuo väärässä väkevät. Opettaja, 50/1998, 39.
- Neimala, K. 1999. Pakinointielämämme huippuja. Suomen Kuvalehti, 19/1999, 81.
- Nida, E. A. 1964. Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. E. J. Brill, Leiden.
- Nida, E. A. & Taber, C. R. 1969. The Theory and Practice of Translation. Helps for Translators. Prepared under the auspices of the United Bible Societies. Vol. VIII. E. J. Brill, Leiden.
- Nikander, M.-L. & Jantunen, A. 1990. Lukion ruotsin kielioppi. Otava, Helsinki.
- Niskanen, L. 1999a. Eristäminen arkipäivän toimenpide psykiatrisessa hoidossa? Suomen Lääkärelehti, 26/1999, 3031-3032.
- Niskanen, L. 1999b. Hör isolering till psykvårdens vardag? Finlands Läkartidning, 26/1999, 3032-3033.
- Pitkänen, A. J. 1983. Om bruket av genitiv i svenskan och finskan. I Tiisala S. (utg.): Grammatiska kontraster. Problem i svensk grammatik i kontrastiv belysning. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLa) julkaisuja N:o 35, Helsingfors, 67-122.
- Rantala R. 1994. (Red.): Suomalaisia kirjailijoita 1500-luvulta nykypäiviin. Otava, Helsinki.
- Reiss, K. & Vermeer, H. J. 1986. Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä. Gaudeamus,

Helsinki.

- Saaristo, H. 1987. Suomalaisia nykykertojia. Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.
- Savory, T. 1968. The Art of Translation. Jonathan Cape, London.
- Sorvali, I. 1983. Översättandets teori och praktik. Gaudeamus, Helsinki.
- Sorvali, I. 1985. Översättandets 200 år i Finland. Forskningstradition och praktisk verksamhet. Meddelanden från institutionen för nordisk filologi vid Uleåborgs universitet. Serie B nr 8, Uleåborg.
- Sorvali, I. 1991. Studier i översättningsvetenskap. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet, Uleåborg.
- Sorvali, I. 1992. Översättare och översättningsprocess. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet, Uleåborg.
- Sorvali, I. & Lindberg, E. 1987. Översättningsanalys. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen julkaisuja N:o 2. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Svenska skrivregler. 1993. (utg.): Svenska språknämnden. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Tarkka, P. 1989. Suomalaisia nykykirjailijoita. Tammi, Helsinki.